

Przemysław Śleszyński

Problem drenażu migracyjnego polskiej wsi*

Streszczenie: W artykule przedstawiono analizę natężenia i kierunków emigracji ludności ze wsi w latach 1989–2023. Jednostką odniesienia były 1324 gminy administracyjnie wiejskie oraz miejsko-wiejskie i miejskie zdefiniowane poprzez pełnienie głównie funkcji rolniczych, niską gęstość zaludnienia oraz pozostawanie poza strefami podmiejskimi. Bazowano głównie na międzygminnej macierzy przemeldowań Głównego Urzędu Statystycznego (14,2 mln przemieszczeń w całym kraju, w tym 3,7 mln w gminach sklasyfikowanych jako wiejskie) oraz danych Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021 o ludności „czasowo” pozostającej poza granicami Polski. Wykazano różnice emigracji pod względem wieku i płci, w tym selektywność odpływu młodych kobiet. We wnioskach podkreślono m.in. znaczenie wyczerpującego monitoringu procesów demograficznych i społecznych na wsi jako kluczowej przesłanki dla kształtowania polityki rozwoju tych obszarów.

Słowa kluczowe: odpływ ludności, drenaż migracyjny, luka edukacyjna, depopulacja, typowe obszary wiejskie.

1. Wprowadzenie

W 2018 r. w kwartalniku *Wieś i Rolnictwo* opublikowano artykuł nt. identyfikacji i oceny procesów demograficznych w typach gmin wiejskich (Śleszyński 2018). Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację i pogłębienie tych badań, polegające na skoncentrowaniu się na jednym z najbardziej charakterystycznych procesów,

---

Prof. dr hab. Przemysław Śleszyński, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, ul. Twarda 51/55, 00-818 Warszawa, e-mail: psleszyn@twarda.pan.pl, ORCID: 0000-0002-1369-6129.

* Praca sfinansowana z grantu NCN „Wpływ migracji wewnętrznych na rozwój społeczno-gospodarczy Polski po 1989 roku” (2021/41/B/HS4/02035). Wykorzystano w niej też materiały z „Raportu o przestrzennej depopulacji i migracjach młodych dorosłych w Polsce” (Śleszyński 2025) przygotowanego w ramach projektu dla Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej w Centrum Badań Migracji, Depopulacji i Rozwoju Uniwersytetu Opolskiego.

Utwór dostępny jest na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowe.
[Creative Commons CC BY 4.0.](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

tj. odpływie migracyjnym ze wsi o charakterze drenażu, w tym nadmiernej emigracji osób młodych, zwłaszcza kobiet.

Trzeba tu zaznaczyć, że sam proces odpływu ludzi ze wsi jest w zasadzie naturalny i na ogół pożądany, jeśli nie zachodzi w sposób nadmierny. Jest to jeden z głównych mechanizmów urbanizacji (Dziewoński, Korcelli [red.] 1981) i restrukturyzacji agrarnej (Frenkel, Rosner 1987), przyczyniający się do modernizacji społecznej (Okólski 2011). Odpływ ludności stymulowany jest głównie wypychającymi i przyciągającymi (*push-pull*) czynnikami ekonomicznymi, a te w najszerszym, klasycznym ujęciu wynikają z oczekiwanych różnic w dochodach pomiędzy obszarami wiejskimi i miejskimi. Wyjaśnia to i ekonometrycznie konkretyzuje m.in. model Harrisa-Todaro (Harris, Todaro 1970).

Przed 1989 r. prowadzono na temat migracji wewnętrznych wiele badań geograficznych, ekonomicznych i socjologicznych, ale współcześnie uważa się, że tematyka ta została nieco zaniedbana na korzyść migracji zagranicznych (Skoczylas, Smolarkiewicz [red.] 2019). W Polsce w całym okresie powojennym (po 1945 r.) wieś „eksportowała” do miast nadwyżki ludności wynikające z wysokiej stopy urodzeń i dodatniego salda ruchu naturalnego (Gawryszewski 2005). Jednak po 1989 r. wraz z przywróceniem gospodarki wolnorynkowej oraz spadkiem dzietności proces ten stał się problematyczny, gdyż w coraz większej liczbie miast oraz gmin urodzenia i napływy nie równoważą zgonów i odpływów. Szacuje się, że w drugiej dekadzie XXI w. ponad 80% powierzchni kraju się wyludnia (Śleszyński 2024a), podczas gdy np. w latach 80. XX w. było to ok. 40%. Od dłuższego czasu – w zasadzie już w całym okresie powojennym – zwraca się też uwagę na niepokojące zjawisko selektywności migracji, polegające na nadreprezentacji migrujących młodych kobiet, prowadzące do deformacji w proporcji płci (Stanny, Rosner, Komorowski 2018; Rosner 1986; Wełpa 1978; Pohoski 1960). W stosunku do okresu PRL nowym i coraz częstszym zjawiskiem jest emigracja związana z likwidacją gospodarstwa rolnego (Zwoliński 2006).

Dokonany przegląd badań migracyjnych opublikowanych w Polsce po 1989 r. wskazuje, że w niedopasowaniu przestrzennym młodej, dorosłej populacji pod względem płci podkreśla się trudności w znalezieniu partnera życiowego i założeniu rodziny (Śleszyński i in. 2018). W ten sposób na odpływowych obszarach wiejskich rolnicy mają problem ze znalezieniem żony, a w mieście coraz więcej kobiet zostaje singielkami. Proces ten wynika z szerszych zmian modernizacyjnych związanych z przeobrażeniami społecznych ról płci (Michalska 2013). Tymczasem z nierównych proporcji płci wynika wiele innych problemów – zarówno ekonomicznych związanych z funkcjonowaniem rynków pracy, jak i społecznych kształtujących długoterminowe wzorce płci, dobrostan zdrowotny, a nawet przestępczość (Gulczyński 2023a).

Mimo wielu przeprowadzonych już badań procesów demograficznych brak jest w Polsce przekrojowych i wyczerpujących analiz identyfikujących problem

odpływu ze wsi, w tym z obszarów peryferyjnych. Zazwyczaj migracje rozpatrywane są jako składowa redystrybucji ludności. Ponadto zdecydowana większość studiów bazuje na dychotomicznym podziale miasto-wieś, co zaburza ilościową i jakościową interpretację oraz ocenę procesów (Długosz, Szmytkie 2022; Nowotnik 2012). Wynika to z tego, że obszary wiejskie są bardzo zróżnicowane, co powoduje problem z ich definiowaniem (Stanny 2014). Poza tym w otoczeniu miast następuje proces suburbanizacji silnie przekształcający tradycyjną dotychczas wieś m.in. poprzez dezagraryzację. Stąd agregowanie i porównywanie w jednej kategorii np. podopiecznej gminy wiejskiej Tarnowo Podgórne i leżącej przy granicy z Białorusią również wiejskiej gminy Dubicze Cerkiewne nie ma sensu.

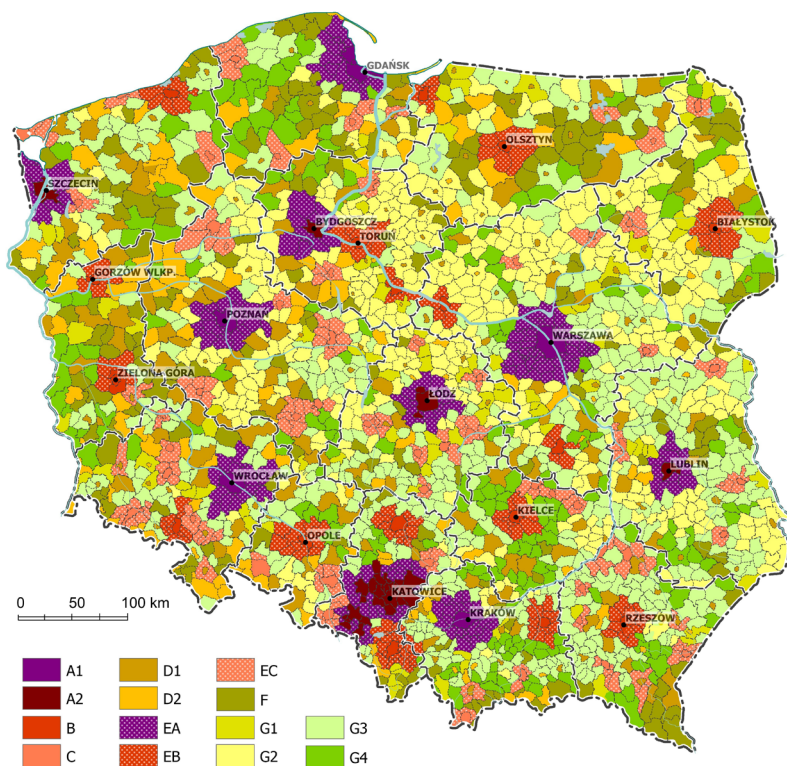
Dlatego w niniejszym opracowaniu postanowiono nie koncentrować się na formalnie wszystkich obszarach wiejskich (w przypadku najczęściej analizowanej jednostki odniesienia, tj. gminy, są to samorządy wiejskie oraz obszary wiejskie w gminach miejsko-wiejskich), ale na węższej określonej grupie gmin wykazującej cechy typowo wiejskie, takie jak niższa gęstość zaludnienia oraz dominacja funkcji rolniczych w gospodarce, w tym zatrudnienia w rolnictwie i udziału użytków rolnych. Szczegóły delimitacji wyjaśniono w kolejnym podrozdziale.

Na tym tle identyfikuje się lukę badawczą polegającą na zbyt słabym rozpoznaniu procesu odpływu ludności z „typowej” wsi w Polsce po 1989 r., w tym zwłaszcza w ostatniej dekadzie. Cele artykułu są następujące:

- rozpoznanie natężenia i kierunków emigracji ludności ze wsi (wolumen przepływów ogółem i w przeliczeniu na populację, odległość przemieszczeń, kategorie obszarów docelowych, zlewnie migracyjne ważniejszych ośrodków);
- wykazanie różnic emigracji pod względem wieku i płci;
- opracowanie typologii emigracji na tle szerszych procesów depopulacji;
- sformułowanie wniosków dla polityki rozwoju.

2. Źródła danych i metody badań

Głównym źródłem danych była macierz międzygminnych przemeldowań wewnętrznych Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) za lata 1989–2023. Obejmowała ona 14,3 mln rejestrowanych przemieszczeń. W miarę możliwości bazę tę ujednotaczono do współczesnego podziału na 2477 gmin według stanu na koniec 2023 r. Ujednotaczenie polegało m.in. na pominięciu rejestrowanych zdarzeń w gminach miejsko-wiejskich (wewnątrz gmin miejsko-wiejskich, tj. między miastem a obszarem wiejskim) oraz tych, które się połączyły (np. Zielona Góra miejska i wiejska, Warszawa i Wesola). Nie było możliwe uwzględnienie podziałów gmin na dwie i więcej oraz przesunięć terytorialnych związanych m.in. z rozrostem miast (Opole, Rzeszów i inne). Nie miało to jednak większego

Oznaczenia:

A – ośrodki metropolitalne i ponadregionalne stanowiące główne centra miejskie kraju. W ramach tej kategorii wyróżniono dwie subkategorie:

A1 – tzw. wielka piątka, czyli Warszawa, Trójmiasto (Gdańsk, Gdynia i Sopot), Poznań, Wrocław i Kraków;

A2 – pozostałe ośrodki metropolitalne i ponadregionalne, wyznaczone jako rdzenie miejskie, w których łączna liczba ludności osiągnęła w historii co najmniej 400 tys. Rdzenie miejskie zostały wyznaczone jako miasta sąsiadujące ze sobą i mające co najmniej 40 tys. mieszkańców. Były to:

- Bydgoszcz,
- konurbacja katowicka (zbiór 19 miast, tj. Będzin, Bytom, Chorzów, Czeladź, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Jaworzno, Katowice, Knurów, Mikołów, Mysłowice, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tarnowskie Góry, Tychy, Zabrze),
- konurbacja rybnicka (Jastrzębie-Zdrój, Radlin, Rybnik, Rydułtowy, Wodzisław Śląski, Żory),
- Lubelski Zespół Miejski (Lublin i Świdnik),
- Łódzki Zespół Miejski (Łódź, Pabianice i Zgierz),
- Szczecin.

B – ośrodki regionalne, tj. pozostałe miasta wojewódzkie (Białystok, Gorzów Wielkopolski, Kielce, Olsztyn, Opole, Rzeszów, Toruń, Zielona Góra) oraz ważniejsze inne miasta (Bielsko-Biała, Częstochowa, Elbląg, Koszalin, Płock, Radom, Tarnów, Wałbrzych, Włocławek).

C – ośrodki subregionalne (53 miasta, wszystkie wojewódzkie w latach 1975–1998, powiatowe grodzkie od 1999 r. i 32 inne, np. Ełk, Kutno).

D – ośrodki lokalne, w których wyróżniono dwie podgrupy:

- D1 – będące siedzibą starosty powiatowego,
- D2 – pozostałe ważniejsze ośrodki lokalne wyróżnione na podstawie kryteriów: gmina miejska, gmina miejsko-wiejska z miastem powyżej 5 tys. mieszkańców, którego udział w populacji całej gminy jest większy niż 50%.

E – strefy podmiejskie ośrodków miejskich kategorii A, B i C (EA, EB i EC), w których wprowadzono trzeci poziom klasyfikacyjny, wyróżniając dwie grupy gmin w każdej z kategorii A, B i C:

- Es – miasta satelickie, tj. z reguły wszystkie miasta powiatowe oraz powyżej 50 tys. mieszkańców,
- Ep – pozostałe gminy.

F – silniej zurbanizowane gminy wiejskie i miejsko-wiejskie, tj. głównie przemysłowe i turystyczne (przede wszystkim kategoria G według klasyfikacji Śleszyńskiego i Komornickiego [2016]; „małomiasteczkowe”).

G – pozostałe gminy o charakterze typowo wiejskim, w tym według ww. klasyfikacji:

- G1 – położone w korytarzach transportowych,
- G2 – o intensywnej funkcji rolniczej,
- G3 – o umiarkowanej funkcji rolniczej,
- G4 – ekstensywnie wykorzystane, w tym z wysokim udziałem lasów i obszarów chronionych.

Rysunek 1. Propozycja nowej klasyfikacji hierarchiczno-funkcjonalnej gmin

Figure 1. Proposal for a new hierarchical-functional classification of communes

Źródło: opracowanie własne.

Source: own study.

przełożenia na wyniki, zwłaszcza po ok. 1995 r., kiedy ustabilizowała się liczba i granice gmin.

W celu możliwie ścisłego zidentyfikowania i oceny procesów emigracji z obszarów wiejskich potrzebna była delimitacja gmin tego typu. Wykorzystano zmodyfikowaną klasyfikację Śleszyńskiego i Komornickiego (2016), gdzie „typowe” lub „przeważająco typowe” gminy wiejskie określono w typach F, H, I oraz J, a które w nowej wersji nazwano G1, G2, G3 i G4 (rysunek 1). Modyfikacja polegała na wyłączeniu z tego zbioru gmin o cechach bardziej miejskich (zurbanizowanych), które ujawniły się w ostatniej dekadzie w związku z przekształcaniem się struktury społeczno-gospodarczej i funkcjonalnej kraju. Pominięto m.in. gminy o charakterze typowo podmiejskim oraz te gminy miejsko-wiejskie, w których miasta powyżej 5 tys. mieszkańców stanowiły więcej niż 50% populacji. Ponadto część gmin przesunięto z dawnych typów F, H, I, J do kategorii ośrodków lokalnych.

W sumie zmiany objęły 235 gmin, a w efekcie nowy zbiór G liczył 1324 gminy. Obejmowały one 55% powierzchni kraju i 22% populacji według Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań 2021 (NSP 2021) oraz koncentrowały 63% użytków rolnych (UR) i 64% pracujących w rolnictwie według Powszechnego Spisu Rolnego 2020 (PSR 2020). Dla porównania gminy wiejskie i obszary wiejskie w gminach miejsko-wiejskich obejmowały 93% powierzchni kraju i 40% populacji, a gminy wiejskie i miejsko-wiejskie – po 96% UR i pracujących w rolnictwie. Rejestrowany odpływ wewnętrzny z tak zdelimitowanych 1324 gmin wiejskich wyniósł 3,7 mln w latach 1989–2023 (bez przemieszczeń między miastem i obszarem wiejskim w gminach miejsko-wiejskich, których było 250).

Ponadto dysponowano danymi o strukturze wieku i płci migrantów w okresie 2012–2023. Zbiór ten obejmował 4,3 mln przemeldowań międzygminnych, spośród których odpływ z kategorii G (dawne F, H, I, J) wyniósł 979,7 tys. osób.

Ponadto w analizach wykorzystano delimitację miejskich obszarów funkcjonalnych (MOF) na podstawie przyporządkowania gmin do jednego z 413 regionów (Churski i in. 2023). MOF zostały tam wyznaczone jako regiony węzłowe na podstawie kryterium powiązań funkcjonalnych: dojazdów do pracy oraz wymiany migracyjnej (zameldowań i wymeldowań wewnętrznych ludności) z zastosowaniem dodatkowego kryterium maksymalnej odległości czasowej od węzła.

3. Mobilność ludności wiejskiej na tle innych kategorii obszarów

Biorąc pod uwagę dostępne dane statystyczne GUS, po 1989 r. mobilność ludności w Polsce wyraźnie spadała, chociaż uważa się, że częściowo było to efektem niedoszacowania i stanowiło „statystyczny artefakt” (Korcelli 2003). Pogląd o niedoszacowaniu części migracji szczególnie w układzie wieś–miasto był formułowany

jeszcze przed 1989 r., także w stosunku do spisów powszechnych mających z definicji weryfikować faktycznie zachodzące migracje w okresach międzyspisowych. Było to tłumaczone tendencją do zatajania informacji o członkach rodzin wiejskich faktycznie zamieszkałych w mieście (Kupiszewski 1987). Dochodzi do tego problem masowych i na ogół słabo rejestrowanych emigracji zagranicznych, które w części stanowią substytucję migracji wewnętrznych o podłożu ekonomicznym. Z tego powodu ocena mobilności ludności w ostatnich dekadach jest utrudniona lub w niektórych aspektach wręcz niemożliwa.

Mając to na uwadze, w dalszej kolejności przedstawiono rejestrowane przepływy wewnętrzne z różnych kategorii miast i gmin w latach 1989–2023 w wartościach bezwzględnych i procentowych (tabela 1) oraz w przeliczeniu na 1000 mieszkańców (rysunek 2). W 1989 r. w gminach wiejskich G odpływ był największy spośród wszystkich kategorii (23,1 osób na 1000 mieszkańców), czyli średnio co 40 osoba opuszczała miejsce (gminę) swego zamieszkania. Już ok. 2000 r. wartość ta spadła

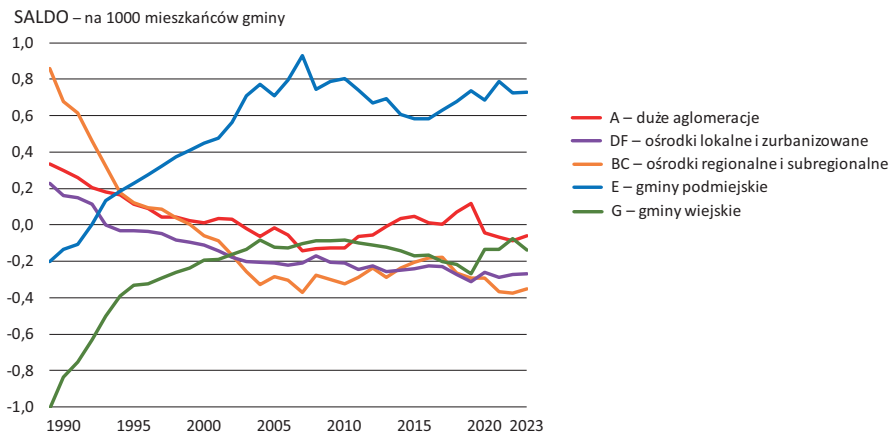
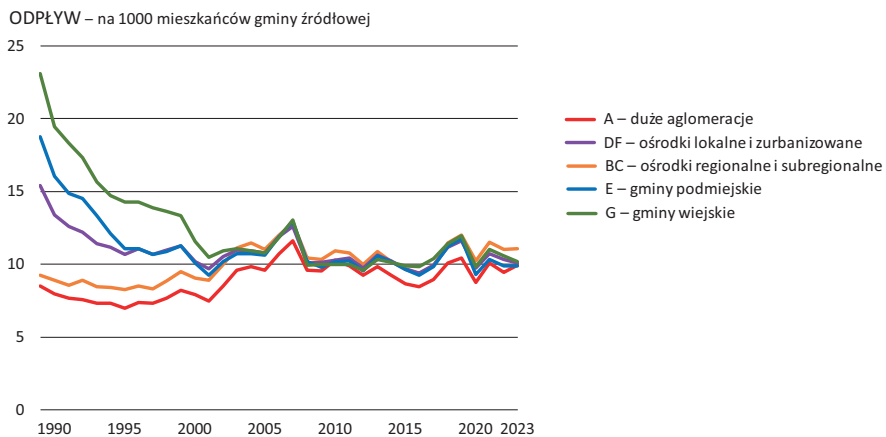
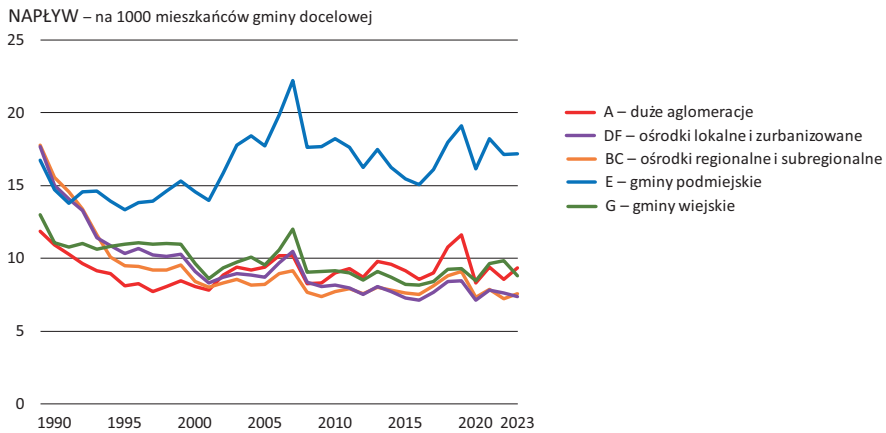
Tabela 1. Bilans rejestrowanych przepływów wewnątrz krajowych w latach 1989–2023

Table 1. Balance of recorded domestic flows in the years 1989–2023

Z \ Do	A	BC	DF	E	G	Razem
w tys.						
A – duże aglomeracje	768	189	303	1 256	312	2 829
BC – ośrodki regionalne i subregionalne	441	171	282	855	388	2 136
DF – ośrodki lokalne i zurbanizowane	567	453	689	438	846	2 993
E – gminy podmiejskie	653	536	291	735	370	2 585
G – gminy wiejskie	501	617	1 034	541	1 057	3 749
Polska ogółem	2 930	1 966	2 599	3 824	2 973	14 292
w %						
A – duże aglomeracje	5,4	1,3	2,1	8,8	2,2	19,8
BC – ośrodki regionalne i subregionalne	3,1	1,2	2,0	6,0	2,7	14,9
DF – ośrodki lokalne i zurbanizowane	4,0	3,2	4,8	3,1	5,9	20,9
E – gminy podmiejskie	4,6	3,7	2,0	5,1	2,6	18,1
G – gminy wiejskie	3,5	4,3	7,2	3,8	7,4	26,2
Polska ogółem	20,5	13,8	18,2	26,8	20,8	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie międzygminnej macierzy przemeldowań GUS.

Source: own study based on the inter-commune registration matrix of the Statistics Poland.

Rysunek 2. Rejestrowane odpływy wewnętrzne z różnych kategorii miast i gmin w latach 1989–2023 na 1000 mieszkańców

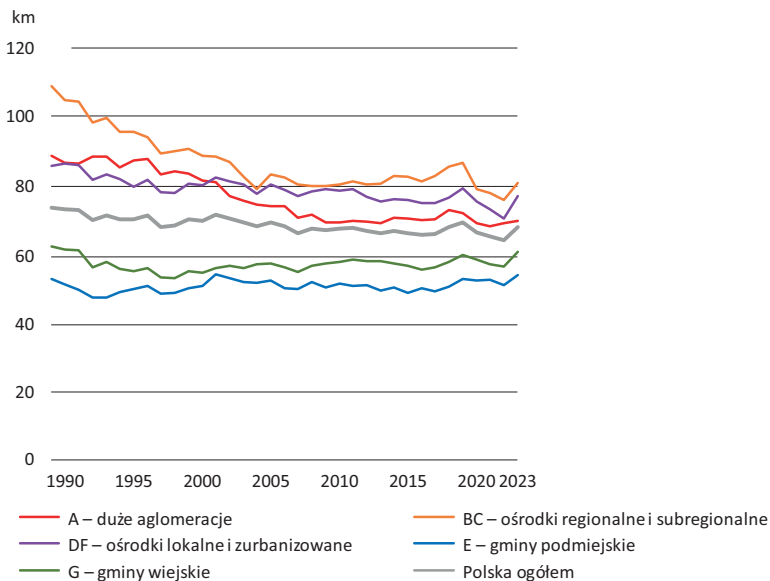
Figure 2. Recorded internal outflows from various categories of cities and communes in 1989–2023 per 1,000 inhabitants

Źródło: opracowanie własne na podstawie międzygminnej macierzy przemieszkań GUS.
Source: own study based on the inter-commune registration matrix of the Statistics Poland.

do nieco ponad 10 osób na 1000 mieszkańców. Generalnie wystąpiła silna konwergencja odpływu we wszystkich kategoriach gmin, który utrzymuje się na poziomie ok. 9–12 osób na 1000 mieszkańców.

Jeśli chodzi o napływy, były one bardziej wyrównane, chociaż w pierwszych latach po 1990 r. również obserwowano tu spadek. Wyraźny wzrost napływów nastąpił po ok. 2000 r. w strefach podmiejskich miast, co wskazuje cezurę powszechnej suburbanizacji (w aglomeracji warszawskiej zwrot kierunków migracji wystąpił już w latach 1993–1995 r. [Potrykowska, Śleszyński 1999]).

W rezultacie spadku odpływów na wsi poprawił się bilans migracyjny gmin wiejskich (G), ale – jak wspomniano – nie wiadomo, w jakim stopniu jest to artefakt statystyczny. Formalnie od ok. 2000 r. wszystkie typy poza strefami podmiejskimi cechuje ujemne saldo migracji, a przejściowo jest ono dodatnie dla dużych aglomeracji miejskich (dodatkowa analiza wskazuje, że zbiór ten wyraźnie dzieli się na tzw. wielką piątkę – Warszawę, Kraków, Poznań, Trójmiasto i Wrocław z dodatnim bilansem wędrówkowym – oraz pozostałe ośrodki, w tym Łódź i konurbację katowicką z bilansem ujemnym).

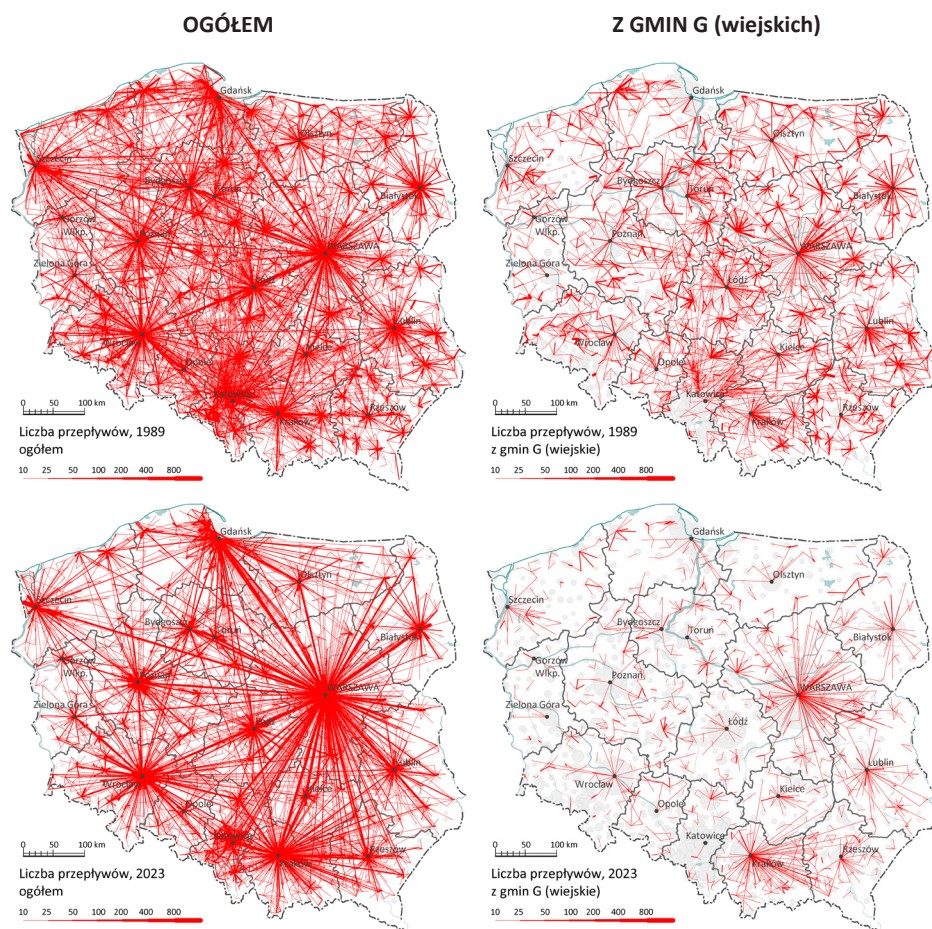

Rysunek 3. Przeciętna odległość rejestrowanych odpływów wewnętrznych w latach 1989–2023

Figure 3. Average distance of recorded internal outflows in the years 1989–2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie międzygminnej macierzy przemieszczeń GUS.
Source: own study based on the inter-commune registration matrix of the Statistics Poland.

W efekcie spadku mobilności zmniejszyła się średnia odległość przemieszczeń międzygminnych, która w całym kraju spadła (w linii prostej między centroidami gmin) z 74,0 do 71,2 km (rysunek 3). W gminach wiejskich (G) w latach 1989–1998 nastąpił spadek z 62,8 do 54,0, ale od ok. 2000 r. notuje się powolny wzrost, do ponad 60 km. Zmiany te na pierwszy rzut oka przeczą powszechnej opinii, że następuje coraz silniejszy drenaż ludności wiejskiej na dalsze odległości. Prawda jest bardziej złożona i wynika z tego, że w okresie PRL – w tym jeszcze u jego schyłku w 1989 r. –

Rysunek 4. Kierunki rejestrowanych migracji wewnętrznych w latach 1989 i 2023
Figure 4. Directions of recorded internal migration in the years 1989 and 2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie macierzy przemeldowań międzygminnych GUS.
 Source: own study based on the inter-commune registration matrix of the Statistics Poland.

stosunkowo duża część migracji odbywała się do kilku silnych, choć podupadających w latach 80. XX w. okręgów przemysłowych, m.in. do GOP (Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego) i LGOM (Legnicko-Głogowskiego Okręgu Miedziowego), a także do Gdańska, Łodzi, Warszawy i innych dużych miast. Po 1990 r. nastąpiła reorganizacja przemieszczeń i zyskała wspomniana tzw. wielka piątka z Warszawą na czele.

Zmiany te pokazuje szczegółowa analiza kierunków rejestrowanych przedstawiona na kartogramach (rysunek 4). Pomiędzy 1989 i 2023 r. widać wyraźną różnicę polegającą na uproszczeniu struktury przepływów. Migracje międzyregionalne i wewnątrzregionalne w 2023 r. w większym stopniu koncentrują się na dużych miastach kosztem pośrednich szczebli hierarchicznych. Widać to wyraźnie na przykładzie migracji z gmin wiejskich w kategorii G. Zmiany takie pokazują zaburzenie hierarchiczności migracji po 1989 r. – diagnozowane już empirycznie – jako jedną z najbardziej charakterystycznych cech tego okresu obok spadku faktycznej lub pozornej mobilności (Kupiszewski, Rees, Durham 1998). Zaburzenie to polega na coraz większym udziale największych aglomeracji w akumulacji napływów z obszarów peryferyjnych i mniejszych miast, z pomijaniem miast średnich. W przypadku gmin wiejskich (G) nastąpiło wyraźne przesunięcie napływów w stronę metropolii tzw. wielkiej piątki kosztem innych typów obszarów, zwłaszcza konurbacji katowickiej i aglomeracji łódzkiej oraz ośrodków subregionalnych i lokalnych, przy względnie mniejszym spadku wymiany z innymi obszarami poza większymi miastami.

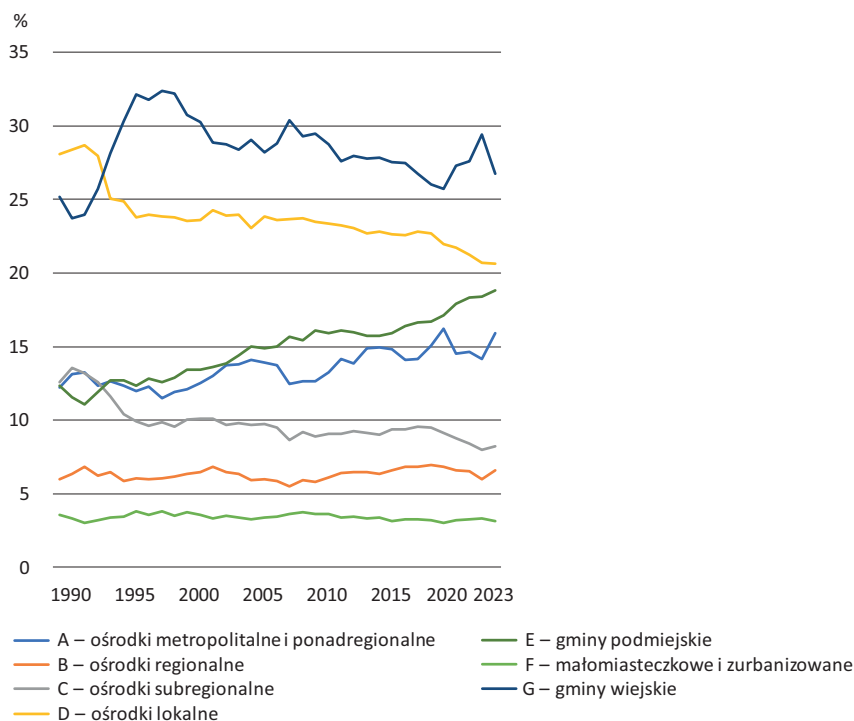
4. Kierunki i natężenie odpływu wewnętrznego z gmin wiejskich

4.1. Odpływ z gmin wiejskich

Struktura odpływów z gmin wiejskich w latach 1989–2023 dla części kategorii gmin się nie zmienia, a dla części występują tu istotne różnice (rysunek 5). Już w okresie 1989–1995 zaznaczyło się osłabienie odpływu do ośrodków lokalnych (z ok. 28% do 24% wszystkich odpływów, czyli o ok. 1/7), a w jeszcze większym stopniu do ośrodków subregionalnych (z ok. 14% do 10%, czyli o ok. 1/3). Tymczasem silnie wzrosła rola tzw. wielkiej piątki (z ok. 4% do 11%) oraz do stref podmiejskich (z ok. 12% do 19%). Ten ostatni przypadek świadczy o ważnej zmianie jakościowej polegającej na przenoszeniu się mieszkańców wsi bliżej miast, ale chcących zachować dotychczasowy wiejski i znajomy styl zamieszkania. Zjawisko to było już identyfikowane w literaturze socjologicznej także jako swego rodzaju „sentyment” za przeszłością chłopską czy nawet szlachecką (Kajdanek 2012). Wskazywano też na wpływ dziedziczenia domów i działek w okolicach miast (Kurek, Gałka, Wójtowicz 2014). Generalnie napływ z typowych obszarów wiejskich na przedmieścia miast jest niedocenianym i wciąż słabo rozpoznanym ruchem migracyjnym. W latach

1989–2023 z gmin sklasyfikowanych w kategorii G przemeldowało się do gmin w kategorii E (strefy podmiejskie miast ABC) 540,5 tys. osób, co stanowiło 14,4% wszystkich przemieszczeń, w tym w 2023 r. było to już 18,8%.

Najwięcej migracji wewnętrznych dotyczyło przemieszczeń lokalnych do najbliższych gmin (w promieniu ok. 30–40 km). Udział ten wraz z ogólnym rejestrowanym spadkiem mobilności najpierw rósł (z poziomu ok. 25% do 32%), by następnie powoli spadać (ponownie do poziomu ok. 25% w 2019 r.). W 2023 r. było to 26,7%. Łącznie w latach 1989–2023 przemieszczenia w tej kategorii wyniosły 1057,3 tys. osób. Dla porównania przemieszczenia do miast w kategorii A wyniosły 500,5 tys. osób, w kategorii B – 236,4 tys. osób, w kategorii C – 380,2 tys. osób, a w kategorii D – 906,4 tys. osób.

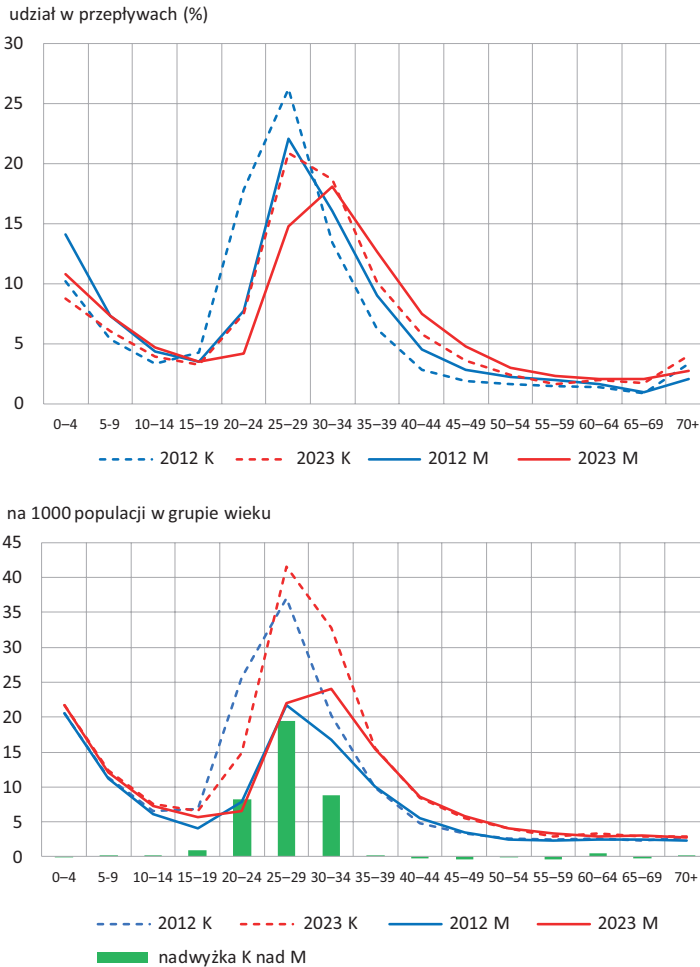
Rysunek 5. Struktura odpływów z gmin wiejskich do kategorii obszarów w latach 1989–2023

Figure 5. Structure of outflows from rural communes to area categories in the years 1989–2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie międzygminnej macierzy przemieszczeń GUS.
Source: own study based on the inter-commune registration matrix of the Statistics Poland.

4.2. Wiek i płeć

Powszechnie znana jest prawidłowość związana z tym, że w okresie pokoju migracje zależą głównie od biologicznego i społeczno-zawodowego cyklu życia. Regularność ta jest znana pod nazwą rozkładów Rogersa i Castro (1981). Najwięcej

Rysunek 6. Udział i natężenie w populacji przemeldowań według płci i grup wieku w gminach wiejskich G w latach 2012 i 2023

Figure 6. Share and intensity of re-registrations in the population by gender and age groups in rural communes G in the years 2012 and 2023

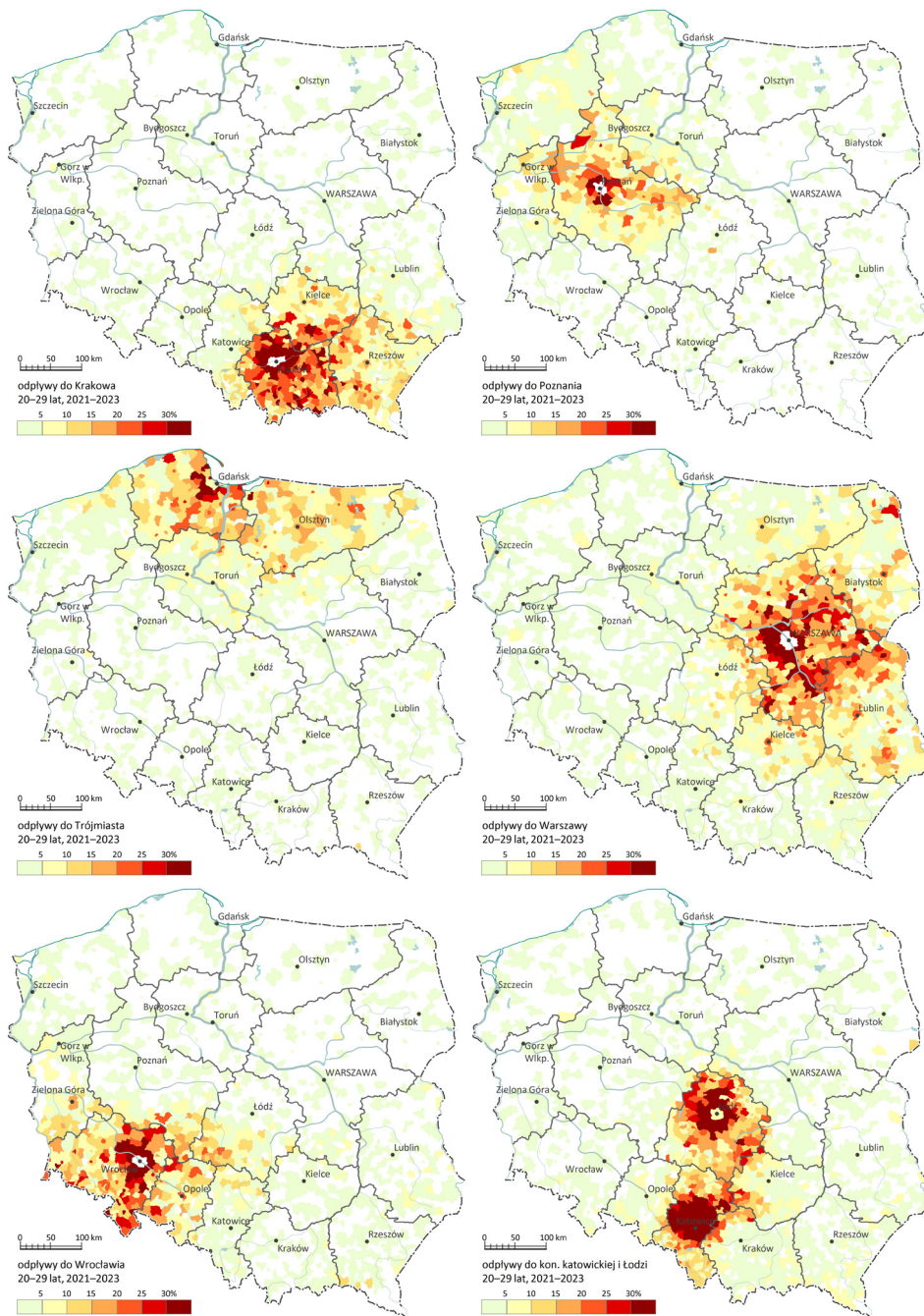
Źródło: opracowanie własne na podstawie międzygminnych macierzy przemeldowań GUS.
Source: own study based on the inter-commune registration matrix of the Statistics Poland.

realizowanych decyzji migracyjnych zachodzi w okresie usamodzielniania się i zakładania rodziny. Analiza przepływów według wieku i płci ujawnia, że kulminacja zachodzi w wieku od 25 do 34 lat (rysunek 6). Przy tym zarysowuje się tendencja do przesuwania w górę wieku migracji. Ma to prawdopodobnie związek z oddziaływaniem czynników tzw. drugiego przejścia demograficznego (m.in. opóźnianie małżeństwa i decyzji prokreacyjnych).

W powyższym kontekście w Polsce po ok. 2015 r. nastąpiło przesunięcie czasowe, tj. kulminacja przepływów następuje w coraz starszym wieku populacji. W 2012 r. była to kategoria 25–29 lat, a nieco ponad dekadę później – 30–34 lata (rysunek 6). Dodatkowe obliczenia dla jednorocznych kohort dla całego kraju pokazują, że w 2023 r. kulminacja wystąpiła wśród mężczyzn w wieku 30 lat, a wśród kobiet – w wieku 28 lat (Śleszyński 2024a). Prawdopodobnie jednak dane te są niedokładne, gdyż zameldowanie jest nieraz opóźnione w stosunku do faktycznego zamieszkania i bardzo słabo uwzględnia fakt np. wynajmowania mieszkania przed zakupem własnego lokum. Niemniej jednak podkreślić trzeba stosunkowo wysoki wiek kulminacji przepływów świadczący o trudnej dostępności mieszkań, jak również wyraźną nadwyżkę mobilności kobiet związaną m.in. z prawdopodobnie częstszą migracją do męża (partnera) – w grupie wieku 25–29 lat sięga ona aż 10 osób na 1000 populacji.

W migracjach młodszej populacji do dużych aglomeracji wyraźnie zarysowują się tzw. zlewnie migracyjne (rysunek 7). Ponieważ młodzi dorośli wraz z dziećmi stanowią ok. 2/3 do 3/4 wszystkich rejestrowanych przemieszczeń, ich struktura – zwłaszcza przestrzenna (geograficzna) – w dużym stopniu nawiązuje do prawidłowości (regularności) obserwowanych w całej populacji. Warto jednak przedstawić główne charakterystyki, w tym bezwzględne, świadczące o skali zjawiska, skupiając się na ostatnim okresie (2021–2023) i przedziale wieku 20–29 lat. W tej kategorii wieku w trzech badanych latach w całym kraju zarejestrowano 219,9 tys. przemeldowań, czyli 19% wszystkich. Pozwala to bardziej różnicować obserwowane migracje i w większym stopniu uchwycić ich specyfikę w stosunku do przemieszczeń we wszystkich kategoriach wieku. W przypadku odpływów z gmin wiejskich G i wartości bezwzględnych główne zarejestrowane strumienie osób w wieku 20–29 lat w trzyleciu 2020–2023 charakteryzowały się następująco (tabela 2):

- największa część migracji była w obrębie tego samej kategorii G (gminy wiejskie) – 18,4 tys. osób (27,6%);
- do tzw. wielkiej piątki przemieściło się 8,9 tys. osób (13,3%), a kolejne 4,2% do innych dużych aglomeracji, co daje łącznie prawie 1/5 rejestrowanych odpływów;
- niższe kategorie ośrodków osadniczych (B, C, D) skupiły 22,1 tys. osób (33,1%), z czego nieco ponad połowa (11,7%) przypadła na ośrodki lokalne;

Rysunek 7. Struktura odpływów z gmin do wybranych ośrodków (udział w całkowitym odpływie)

Figure 7. Structure of outflows from communes to selected urban centers (share in total outflow)

Źródło: opracowanie własne na podstawie międzygminnych macierzy przemieszczeń GUS.
Source: own study based on the inter-commune registration matrix of the Statistics Poland.

- gminy podmiejskie skupiły 11,2 tys. osób (16,8%), a „małomiasteczkowe” i zurbanizowane F – 1,9 tys. (27,6%);
- w przeliczeniu na 1000 zameldowanej populacji w tym samym wieku (20–29 lat) najczęściej były wybierane ośrodki regionalne (6,7), następnie ośrodki lokalne, gminy wiejskie, ośrodki subregionalne oraz tzw. wielka piątka. Najmniejszą popularnością cieszyły się inne duże aglomeracje (3,4).

Tabela 2. Rejestrowane odpływy z gmin wiejskich (G) do kategorii miast i gmin w latach 2021–2023

Table 2. Recorded outflows from rural communes (G) to the category of cities and communes in 2021–2023

Kategoria	Rejestrowany odpływ (2021–2023)		
	liczba (tys.)	%	na 1000 populacji obszaru docelowego
A1 – tzw. wielka piątka	8,9	13,3	5,4
A2 – inne duże aglomeracje	4,2	6,3	3,4
B – ośrodki regionalne	5,1	7,6	6,7
C – ośrodki subregionalne	5,1	7,6	6,0
D – ośrodki lokalne	11,9	17,9	6,4
E – gminy podmiejskie	11,2	16,8	4,8
F – małomiasteczkowe i zurbanizowane	1,9	2,9	4,5
G – wiejskie	18,4	27,6	6,3
Ogółem	66,8	100,0	5,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie międzygminnych macierzy przemeldowań GUS.
Source: own study based on the inter-commune registration matrix of the Statistics Poland.

4.3. Problem feminizacji odpływu i jego skutki dla struktury wieku i płci na obszarach wiejskich

Wśród młodych dorosłych w migracjach z obszarów wiejskich, w tym peryferyjnych do dużych miast, występuje wyraźna przewaga kobiet. Jest to zjawisko bardziej złożone, częściej się bowiem zdarza, że to kobieta migruje do męża/partnera i stąd jest to odnotowywane w statystykach zameldowań. Zagadnienia te były już częściowo przedmiotem badań, w których stwierdzano m.in. częstsze statystycznie w Warszawie pochodzenie żon z Podlasia, a mężów z Wielkopolski (Śleszyński 2011). Natomiast generalnie większy odpływ kobiet z terenów wiejskich, zwłaszcza rolniczych, tłumaczony jest najczęściej luką edukacyjną polegającą na wyższym

poziomie wykształcenia kobiet w stosunku do potencjalnej populacji mężów/partnerów (Gulczyński 2023b; Zawistowska 2023; Zwoliński 2006). Z kolei formalnie lepsze wykształcenie kobiet wyjaśniane jest zarówno większymi aspiracjami społeczno-zawodowymi oraz chęcią poprawy warunków życia, jak i czynnikami biologiczno-kulturowymi związanymi z rynkiem pracy (w tym przypadku chodzi o mężczyzn i ich znaczenie dla zawodów wymagających wysiłku fizycznego).

Problem luki edukacyjnej należy rozpatrywać na dwóch poziomach. Po pierwsze jest to wspomniane opóźnienie bądź upośledzenie edukacyjne młodych mężczyzn na wsi. Po drugie generalnie typowe obszary wiejskie mają niższe wskaźniki wykształcenia wyższego. Stanowi to jedną z najważniejszych i wciąż aktualnych barier rozwojowych wsi w Polsce (Wawrzyniak 2001).

Szczegółową analizę rejestrowanych przepływów kobiet i mężczyzn w wieku 20–29 lat przedstawiono w tabeli 3. W latach 2021–2023 z gmin wiejskich (G) wymeldowało się 42,7 tys. kobiet i 24,1 tys. mężczyzn. Różnica wynosi więc 18,6 tys. i stanowi o silnej dysproporcji według płci.

Tabela 3. Kierunki rejestrowanych przepływów populacji w wieku 20–29 lat (2021–2023)

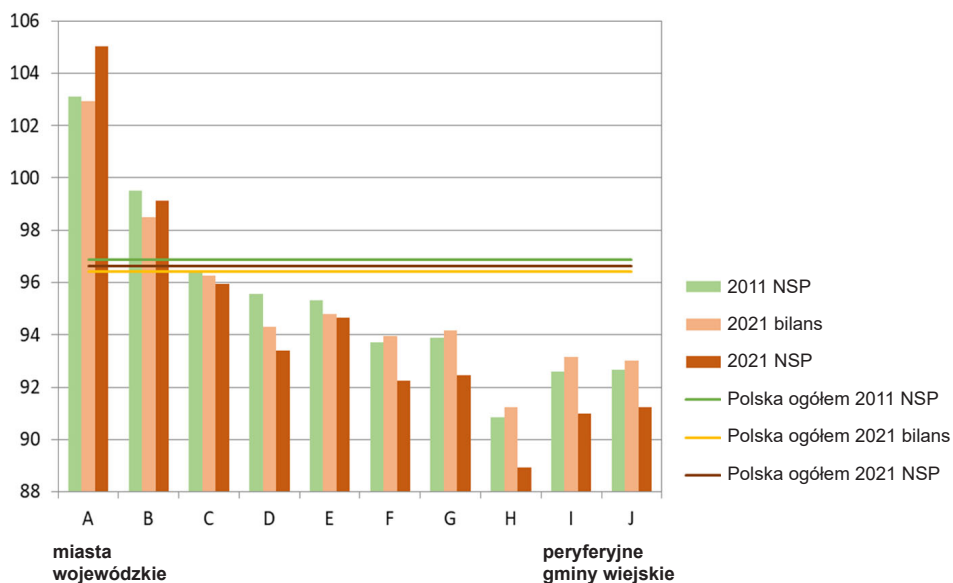
Table 3. Directions of recorded population flows aged 20–29 (2021–2023)

Z \ Do	A1	A2	B	C	D	E	F	G	Ogółem
Nadwyżka kobiet nad mężczyznami (liczba)									
Polska ogółem	7 847	4 224	2 812	2 451	5 894	11 097	1 481	12 748	48 554
G – gminy wiejskie	2 168	1 043	1 201	1 066	2 924	3 110	510	6 616	18 638
Nadwyżka kobiet nad mężczyznami (%)									
Polska ogółem	46,0	44,7	46,3	46,3	63,2	51,6	70,2	85,6	56,7
G – gminy wiejskie	64,5	65,7	61,6	53,1	64,9	76,4	72,3	112,2	77,4
Nadwyżka kobiet nad mężczyznami (na 1000 populacji w grupie wieku obszaru docelowego)									
Polska ogółem	4,0	2,1	1,4	1,2	3,0	5,6	0,8	6,5	24,7
G – gminy wiejskie	4,7	2,3	2,6	2,3	6,4	6,8	1,1	14,4	40,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie międzygminnych macierzy przemeldowań GUS.
Source: own study based on the inter-commune registration matrix of the Statistics Poland.

Skutkiem nadmiernej migracji kobiet jest deformacja struktury płci. Problem ten jest już dobrze rozpoznany od co najmniej kilku dekad (Wiśniewski i in. 2020; Rosner 2014; Bański 2002). NSP 2021 ujawnił pogłębienie tego problemu w stosunku

do znanych wcześniej danych identyfikowanych na podstawie ewidencji ludności (rysunek 8). Maskulinizacja terenów wiejskich okazała się większa. Jeżeli na danym obszarze relacje te są zachwiane, dochodzi do osłabienia szans na znalezienie partnera życiowego i założenie rodziny. Jeśli więc np. na 100 mężczyzn przypada 80 kobiet, oznacza to, że co piąta nie będzie w stałym związku i nie założy rodziny. Stąd też naturalna konsekwencja dalszych analiz to zbadanie, jaka jest struktura przestrzenna feminizacji i maskulinizacji w wieku „małżeńskim” i równocześnie „prokreacyjnym”. Świadczyć ona będzie o wpływie migracji na deformacje struktury wieku i płci (składnik bilansu ruchu rzeczywistego, jakim są zgony, jest pomijalny z uwagi na statystycznie nieistotne zdarzenia tego typu w młodej populacji, tj. od urodzenia do osiągnięcia dojrzałości).

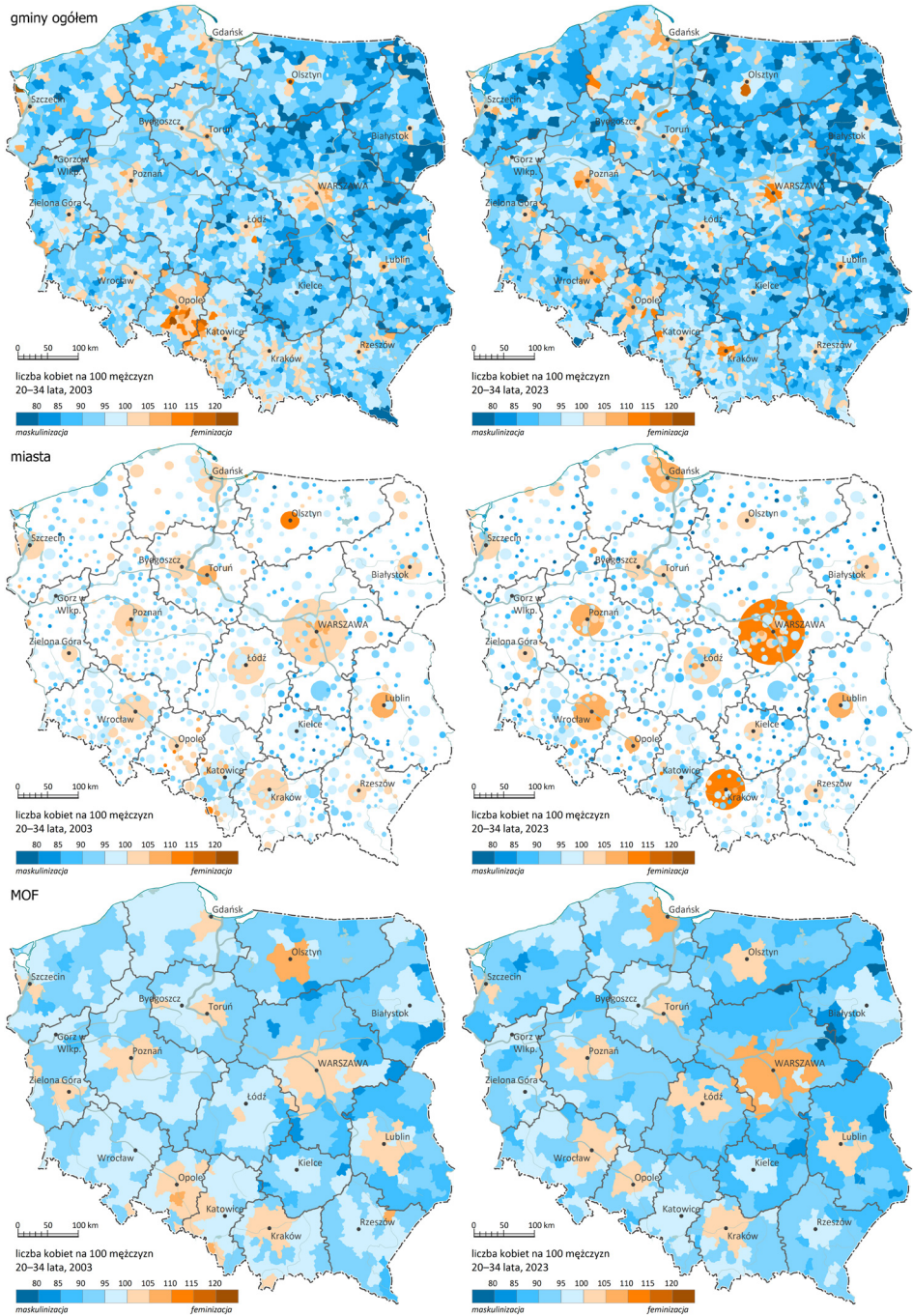

Oznaczenia gmin: A – rdzenie miejskich obszarów funkcjonalnych stolic województw; B – strefy zewnętrzne MOF stolic województw; C – rdzenie MOF miast subregionalnych; D – strefy zewnętrzne MOF miast subregionalnych; E – miasta-ośrodki wielofunkcyjne; F – gminy z rozwiniętą funkcją transportową; G – gminy o innych rozwiniętych funkcjach pozarolniczych; H – gminy z intensywnie rozwiniętą funkcją rolniczą; I – gminy z umiarkowanie rozwiniętą funkcją rolniczą; J – gminy ekstensywnie zagospodarowane.

Rysunek 8. Liczba kobiet na 100 mężczyzn w wieku 20–34 lata w 2011 i 2021 r. według typów gmin

Figure 8. Number of women per 100 men aged 20–34 in 2011 and 2021 by commune types

Źródło: Śleszyński (2023), klasyfikacja gmin na podstawie Śleszyński i Komornicki (2016).
 Source: Śleszyński (2023), classification of communes after Śleszyński and Komornicki (2016).

Rysunek 9. Feminizacja i maskulinizacja w gminach ogółem, miastach (gminach miejskich i miejsko-wiejskich) i MOF w 2003 i 2023 r. w kategorii wieku 20–34 lata

Figure 9. Feminisation and masculinisation in communes, towns and cities, and functional urban regions in 2003 and 2023 in the 20–34 age group

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych (BDL GUS b.d.).
 Source: own study based on the Local Data Bank (LDB) of Statistics Poland (BDL GUS b.d.).

Mapy dla kategorii wieku 20–34 lata ujawniają przestrzenne niedopasowania wieku młodych dorosłych skutkujące mniejszymi szansami na powstanie rodziny. Dane zestawiono według gmin, miast (gmin miejskich i miejsko-wiejskich) oraz miejskich obszarów funkcjonalnych (MOF) (rysunek 9), a także tabelarycznie według województw (tabela 4). Dodatkowo zestawiono te MOF, w których problem niedopasowania płci w wieku z największymi szansami na założenie rodziny i pozyskanie potomstwa, tj. 20–34 lata¹, jest największy (tabela 5).

Tabela 4. Feminizacja i maskulinizacja w gminach wiejskich (G) w kategorii wieku 20–34 lata w 2023 r. według województw

Table 4. Feminisation and masculinisation in rural communes (G) aged 20–34 in 2023 by voivodeship

Województwo	Liczba kobiet	Liczba mężczyzn	Wskaźnik feminizacji	
	2023 (tys.)		2023	zmiana 2003–2023 w p.p.
Dolnośląskie	27,9	30,4	91,9	0,6
Kujawsko-pomorskie	41,0	45,4	90,2	-1,9
Lubelskie	66,7	76,8	86,8	-1,1
Lubuskie	11,3	12,5	90,2	-0,6
łódzkie	46,8	52,4	89,4	-1,1
Małopolskie	89,3	95,5	93,5	-1,5
Mazowieckie	103,9	117,1	88,7	0,2
Opolskie	19,0	20,2	94,1	-6,0
Podkarpackie	69,0	76,0	90,7	-2,1
Podlaskie	25,7	30,5	84,2	-1,1
Pomorskie	29,3	31,6	92,7	-1,2
Śląskie	23,7	25,8	92,0	-4,3
Świętokrzyskie	35,2	39,4	89,2	-0,5
Warmińsko-mazurskie	27,4	31,5	86,9	-1,8
Wielkopolskie	72,7	80,2	90,7	-2,0
Zachodniopomorskie	19,4	22,7	85,7	-4,9
Polska ogółem	3 166,0	3 277,7	96,6	-0,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS (b.d.).

Source: own study based on the LDB of Statistics Poland (BDL GUS b.d.).

¹ Zawierane w późniejszym wieku małżeństwa mają małe znaczenie, np. w 2024 r. kobiety w wieku 35–39 lat odpowiadają za zaledwie 7,4% wszystkich zawartych związków, podczas gdy w wieku 20–34 lata – 87,5%.

Tabela 5. MOF, w których wskaźnik feminizacji w 2023 r. w kategorii wieku 20–34 lata był równy lub niższy niż 80 albo w latach 2003–2023 wzrósł o co najmniej 10 kobiet na 100 mężczyzn

Table 5. Functional urban areas (MOF) where the feminisation index in 2023 for the 20–34 age group was equal to or lower than 80, or increased by at least 10 women per 100 men between 2003 and 2023

MOF	Liczba kobiet	Liczba mężczyzn	Wskaźnik feminizacji	
			2023	zmiana 2003–2023
Cieszyn	4 741	5 024	94,4	-14,3
Czyżew	1 588	1 991	79,8	-7,6
Dąbrowa Białostocka	908	1 158	78,4	-5,3
Kosów Lacki	577	736	78,4	-2,9
Krapkowice	3 669	3 827	95,9	-12,4
Myszyniec	1 162	1 453	80,0	-5,9
Nakło nad Notecią	2 993	3 301	90,7	-10,1
Nałęczów	930	1 081	86,0	-11,0
Sieniawa	1 040	1 182	88,0	-17,1
Strzyżów	2 240	2 620	85,5	-11,9
Szczebrzeszyn	1 182	1 396	84,7	-10,8
Sztum	2 037	2 320	87,8	-10,7
Ustroń	3 090	3 403	90,8	-12,2
Zdzieszowice	1 623	1 783	91,0	-10,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS (b.d.).

Source: own study based on the LDB of Statistics Poland (BDL GUS b.d.).

Mapy gmin ukazują dość mozaikową strukturę przestrzenną z wyższą feminizacją większości dużych miast, w tym ich stref podmiejskich. Natomiast zwłaszcza na wschodzie kraju ujawnia się silna maskulinizacja, niekiedy wynosząca ponad 120 mężczyzn na 100 kobiet (poniżej 80 kobiet na 100 mężczyzn), np. między Zambrowem, Białymstokiem i Siedlcami albo w pasie przygranicznym z Białorusią i Ukrainą. Między 2003 a 2023 r. wystąpił dość stabilny poziom wskaźnika w miastach, ale feminizacja zmniejszyła się w tych ośrodkach, w których na znaczeniu straciła funkcja akademicka (Olsztyn, w mniejszym stopniu Toruń). Nastąpił wzrost feminizacji w Warszawie i Krakowie, a ponadto we Wrocławiu i Poznaniu. W zdecydowanej większości mniejszych miast w obu okresach występowała nadwyżka mężczyzn nad kobietami – i jest to zjawisko dość nowe w stosunku do większości np.

byłych miast wojewódzkich. Również dość stabilny jest obraz feminizacji i maskulinizacji w MOF, to pierwsze zjawisko sytuuje się jedynie w regionach stolic województw (i to nie wszystkich – bez Białegostoku, Bydgoszczy, Gorzowa Wielkopolskiego, Katowic, Kielc, Rzeszowa i Zielonej Góry). Z kolei ujęcie tabelaryczne wskazuje na największe braki kobiet spowodowane głównie odpływem w gminach typowo wiejskich województw lubelskiego, podlaskiego i zachodniopomorskiego².

5. „Czasowa” emigracja zagraniczna

Emigracja zagraniczna według ewidencji ludności, czyli według wymeldowań, oddaje tylko część faktycznych przemieszczeń i osoby niezaznajomione ze specyfiką polskiej statystyki ludności może nieraz wprowadzać w błąd co do rzeczywistej skali przepływów. Niemniej jednak dla porządku należy przytoczyć te dane. W latach 2004–2023, a więc po wejściu Polski do Unii Europejskiej (UE), z kraju wymeldowało się 158,7 tys. osób (bez danych za rok 2015), z czego na tradycyjne regiony odpływowe, tj. województwo opolskie i śląskie, przypadło 52,7 tys. (czyli 1/3). Z tego na gminy w wiejskiej kategorii G przypadło 54,5 tys. wymeldowań (wymienione wcześniej dwa województwa koncentrowały 35,2%). Dane te należy zinterpretować w ten sposób, że oddają one najbardziej trwałe zmiany miejsca zamieszkania, w tym te, gdy w dawnym miejscu nie pozostał już żaden członek rodziny albo nastąpiła sprzedaż domu lub mieszkania. Jakaś część wymeldowań (być może nawet w niektórych regionach jest to większość) oddaje z wieloletnim opóźnieniem rzeczywistą migrację.

W dalszej części podrozdziału skoncentrowano się na jedynych dostępnych najnowszych danych o emigracji zagranicznej dla gmin, tj. pochodzących z NSP 2021. Porównano je z podobnymi informacjami z 2002 r. (tabela 6). Kluczowa zmiana, jaka zaszła, to silny wzrost udziału populacji pozostającej – według deklaracji – powyżej 12 miesięcy poza granicami kraju. W gminach wiejskich we wszystkich województwach był on dość zbliżony i w 2021 r. wynosił ok. 95% ludności (rekordowo w woj. opolskim – ponad 97%), podczas gdy w 2002 r. było to ok. 40–45%. Co jeszcze istotne, w 2002 r. udział gmin sklasyfikowanych w kategorii G w „zawieszony” populacji wyniósł 20,9% przy koncentracji całkowitej populacji w wysokości 22,8%. Oznacza to mniejszą koncentrację w tej grupie gmin. Natomiast dwie dekady później sytuacja się odmiała: przy koncentracji ludności kraju na poziomie 21,9% udział populacji „zawieszony” to 23,2%. Oznacza to wzrost znaczenia w gminach wiejskich (G) emigracji zagranicznej nierejestrowanej w ewidencji ludności.

² Statystycznie rodzi się w Polsce nieco mniej dziewczynek niż chłopców, co również obniża wskaźnik feminizacji.

Tabela 6. Podstawowe dane o emigracji „czasowej” w gminach kategorii G (wiejskich) w latach 2002 i 2021**Table 6.** Basic data on ‘temporary’ emigration in category G (rural) communes in the years 2002 and 2021

Region	Ogółem (tys.)		Udział pow. 12 miesięcy	
	2002*	2021**	2002	2021
Dolnośląskie	5,7	13,9	41,7	95,8
Kujawsko-pomorskie	3,6	17,4	42,6	95,5
Lubelskie	11,0	35,4	39,3	94,6
Lubuskie	1,7	6,0	40,5	95,5
Łódzkie	2,5	11,3	41,3	95,1
Małopolskie	21,5	40,0	43,9	95,9
Mazowieckie	7,5	22,4	43,5	94,8
Opolskie	33,3	15,3	46,0	97,5
Podkarpackie	25,7	49,6	42,5	95,5
Podlaskie	17,0	20,5	45,1	96,9
Pomorskie	4,6	12,7	44,7	95,9
Śląskie	11,1	10,3	47,3	96,4
Świętokrzyskie	5,0	17,1	40,7	94,7
Warmińsko-mazurskie	6,0	17,1	44,2	95,9
Wielkopolskie	4,8	20,9	40,7	95,2
Zachodniopomorskie	3,3	11,9	41,7	95,6
Polska ogółem (kategoria G)	164,5	321,8	43,8	95,6
Polska ogółem (wszystkie kategorie A–G)	785,7	1 389,2	44,3	95,5
Udział gmin G w Polsce	20,9	23,2	nd.	nd.
Udział gmin G w Polsce w całkowitej populacji	22,8	21,9	nd.	nd.

nd. – nie dotyczy

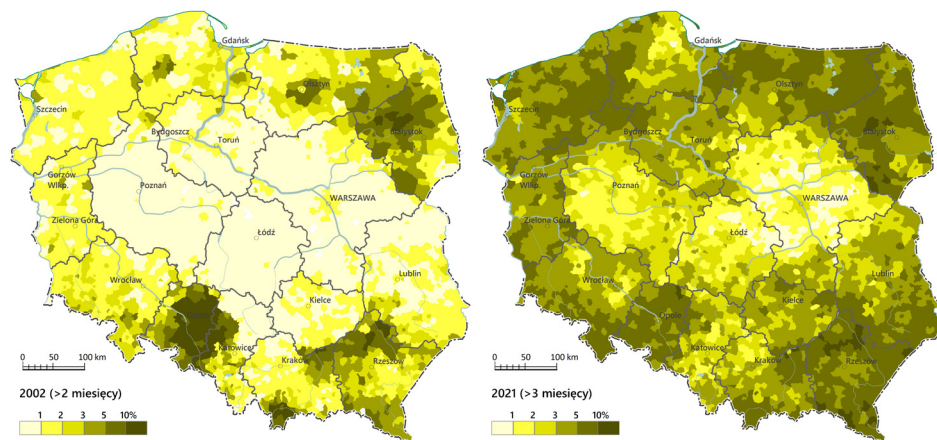
* W 2002 r. – powyżej 2 miesięcy.

** W 2021 r. – powyżej 3 miesięcy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie NSP 2002 i 2021 (w tym dane niepublikowane).

Source: own study based on the 2002 and 2021 National Census (including unpublished data).

Analiza danych wskazuje, że pod względem odplywu występowały bardzo wyraźne różnicowania międzyregionalne (rysunek 10). Silniejsze natężenie populacji „czasowej” dotyczyło w zasadzie wszystkich województw ościennych

Rysunek 10. Udział ludności przebywającej „czasowo” („zawieszona”) poza granicami Polski w latach 2002 i 2021

Figure 10. Share of the population residing ‘temporarily’ (‘suspended’) outside Poland in the years 2002 and 2021

Źródło: opracowanie własne na podstawie NSP 2002 i 2021 (w tym dane niepublikowane).
Source: own study based on the 2002 and 2021 National Census (including unpublished data).

(graniczących z innymi państwami), z bardzo wyraźną kulminacją wokół Olsztyna (południowa Warmia), w niemal całym województwie podlaskim (bez części prawosławno-białoruskiej), na Śląsku Opolskim i zachodniej części Górnego Śląska (bez np. Katowic), w północnej i południowej części województwa podkarpackiego oraz na Podhalu. Każdy z tych regionów ma swoją specyfikę emigracyjną wynikającą m.in. z kontynuacji tradycji jeszcze historycznej emigracji przedwojennej (Podhale i Łomżyńszczyzna – do Stanów Zjednoczonych), powojennej (utrzymanie tego kierunku) i nowiej, już po 1989 r. (Podlasie z Łomżyńszczyzną – Belgia, a Podkarpacie – Hiszpania i inne). W literaturze przedmiotu kierunki te były wyjaśniane teorią sieci migracyjnych (Jaźwińska, Okólski 2001). W 2021 r. emigracyjne, ościenne obszary znacznie się powiększyły, a jedynie centrum kraju (mazowieckie, łódzkie, wielkopolskie) miało znacznie niższe wskaźniki odpływu „czasowego”. Skoncentrowane regionalnie rozprzestrzenianie się emigracji „czasowej” można tłumaczyć tym, że kolejne strumienie migrantów były stymulowane wpływem sąsiedzkim, tj. kontaktami osób pozostających dotychczas w Polsce z rodzinami i znajomymi, którzy wcześniej wyjechali za granicę. Stanowili oni naturalny czynnik „przyciągający”, sprzyjający łatwiejszemu znalezieniu zamieszkania i pośrednictwa pracy za granicą.

6. Delimitacja i typologia obszarów depopulacyjno-emigracyjnych

Od pewnego czasu uważa się, że wobec spadającej liczby urodzeń w Polsce w redystrybucji ludności wiodącą rolę odgrywają migracje (Rosner 2012). Z tego powodu w kolejnym kroku przedstawiono wyniki jednej z delimitacji, uzyskane w ramach prac do projektu dla Ministerstwa Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej (Śleszyński 2025)³. W prezentowanym przypadku podstawą były zmienne związane z bezwzględnym spadkiem liczby ludności (spadek o co najmniej 5% oraz wystąpienie tego spadku w co najmniej 10 rocznikach w latach 2004–2023), a także nadmiernym odpływem populacji w wieku 20–39 lat (efektywność migracji w okresie 2014–2023 poniżej –10%; krótszy okres przyjęto ze względu na dostępność danych, jak również silniejsze ujawnienie się drenażu tej kategorii wieku w ostatniej dekadzie pozwalające na bardziej miarodajną i współczesną delimitację).

Wyniki dla gmin oraz dla MOF przedstawiono dla kategorii gmin w tabeli 7 oraz na kartogramie (rysunek 11). Zastosowanie MOF umożliwia analizę w tzw. dziennych systemach miejskich, czyli regionach dojazdów do pracy i usług. Okazuje się, że aż 61,3% powierzchni i 48,1% populacji gmin w kategorii G stanowiły jednostki depopulacyjno-emigracyjne. Było to najwięcej ze wszystkich kategorii formalnie „wiejskich”: całkowicie pod względem administracyjnym (gminy wiejskie) lub częściowo (gminy miejsko-wiejskie i mniejsze miasta) (kategorie E, F i G). Co jednak szczególnie charakterystyczne, najgorsza sytuacja dotyczy ośrodków lokalnych (kategoria D), w których aż 225 na 338 jest depopulacyjno-emigracyjnych.

Ten stan rzeczy oznacza nową sytuację jakościową, gdyż jeszcze jedną (lub dwie) dekady wcześniej MOF wyludniały się w części funkcjonalnie wiejskiej, a ośrodek węzłowy utrzymywał populację. Spadek liczby ludności miast wraz z traceniem bazy ekonomicznej i wieloma innymi negatywnymi procesami wypłukiwania różnego rodzaju kapitałów nie tylko ludzkiego, lecz także finansowego, instytucjonalnego i innych ma bardzo poważne konsekwencje dla lokalnych regionów funkcjonalnych i rynków pracy. Jeśli upada główne miasto (zwłaszcza mniejszy lokalny ośrodek) obsługujące otoczenie, to dochodzi do nasilenia czynników decydujących o tzw. błędnym kole depopulacji (Reynaud, Miccoli 2025; Wiśniewski i in. 2020; Eberhardt 1989). Następuje spadek jakości życia, w tym dostępu do usług. Powoduje to coraz silniejsze „wypychanie” migracyjne, niższą stopę urodzeń, mniejszy popyt wewnętrzny i spadek wpływów podatkowych. Dalej ma miejsce destabilizacja finansów publicznych, brak inwestycji, pogarszanie się jakości życia itd.

Z kolei kartogramy tworzące rysunek 11 ujawniają także „starą” i „nową” depopulację. Długotrwałe, zachodzące nieraz od kilku pokoleń wyludnianie się

³ Szczegółowe założenia koncepcyjno-metodyczne i pełne wyniki przedstawiono w: (Śleszyński 2026).

Tabela 7. Charakterystyka zdelimitowanych gmin i MOF depopulacyjno-emigracyjnych (DE) według kategorii obszarów

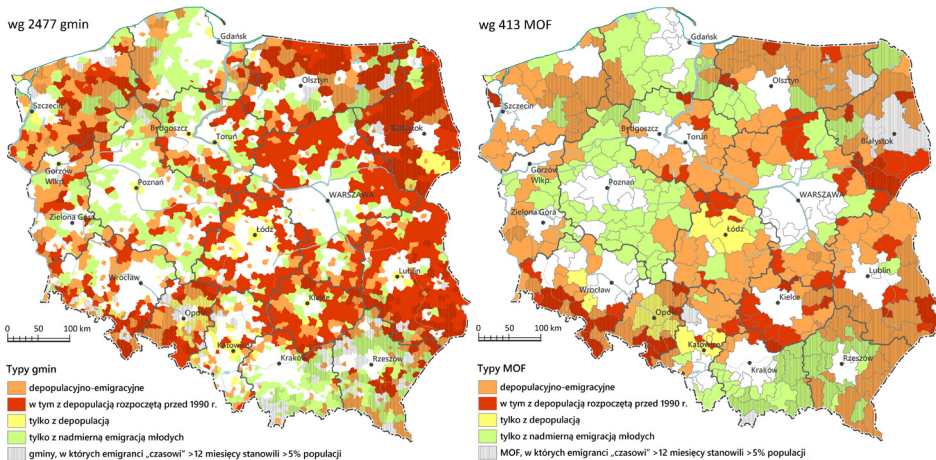
Table 7. Characteristics of the delimited communes and depopulation-emigration MOFs (DE) by area category

Kategoria obszarów (w przypadku MOF – kategoria gminy-ośrodka węzłowego)	Liczba jednostek DE		Powierzchnia zdelimitowanych obszarów (DE)		Liczba ludności na zdelimitowanych obszarach (DE)	
	ogółem	w tym wylud- niających się przed 1990 r.	tys. km ²	%	tys.	%
według 2477 gmin						
A1 – tzw. wielka piątka	–	–	–	–	–	–
A2 – inne duże aglomeracje	11	6	1,0	33,3	1 080	26,0
B – ośrodki regionalne	6	1	0,6	30,6	817	31,3
C – ośrodki subregionalne	44	1	2,4	80,8	2 505	83,3
D – ośrodki lokalne	225	24	27,2	63,5	3 706	60,7
E – gminy podmiejskie	49	21	4,8	8,7	542	7,1
F – małomiasteczkowe i zurbanizowane	104	64	17,5	52,8	585	47,4
G – typowe wiejskie	774	660	105,8	61,3	3 948	48,1
Polska ogółem	1 213	777	159,3	50,8	13 182	35,0
według 413 MOF						
A1 – tzw. wielka piątka	–	–	–	–	–	–
A2 – inne duże aglomeracje	3	2	0,6	3,4	1 681	11,2
B – ośrodki regionalne	6	1	10,3	29,3	3 506	30,4
C – ośrodki subregionalne	25	5	29,0	48,9	5 939	45,9
D – ośrodki lokalne	163	45	105,5	66,4	15 883	57,4
E – gminy podmiejskie	8	1	3,0	24,2	1 220	17,6
F – małomiasteczkowe i zurbanizowane	5	0	1,4	64,7	214	59,1
G – typowe wiejskie	14	12	5,1	66,2	763	51,0
Polska ogółem	224	66	154,7	49,3	31 393	31,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS (w tym danych niepublikowanych).
Source: own study based on the Statistics Poland data (including unpublished data).

występuje zwłaszcza w byłym Królestwie Kongresowym oraz w rejonie Sudetów i Opolszczyzny. Jest ono charakterystyczne przede wszystkim dla obszarów typowo wiejskich. Ponadto wyróżniono gminy spełniające tylko jeden z warunków delimitacji: „czystą” depopulację (dodatkowe 109 gmin) oraz drenaż młodych (412). Obszary te z pewnym wyprzedzeniem mogą wskazywać kolejne części kraju zagrożone poważnym kryzysem demograficznym. Tym bardziej że na wielu obszarach występuje „niewidzialny” odpływ zagraniczny.

Delimitacja regionów depopulacyjno-emigracyjnych według MOF znacznie porządkuje obraz przestrzenny. Na mapie w całym kraju spośród 224 MOF (na 314 ogółem) jest 66 regionów ze szczytem liczby ludności przed 1990 r. (Podlasie, Sudety z Przedgórzem, Wyżyna Krakowsko-Częstochowska, Niecka Nidziańska i w zasadzie cała Wyżyna Małopolska poza aglomeracją kielecką). Na obszarze większości województw tworzą się rozległe tereny spadku liczby ludności połączonego z nadmiernym odpływem młodej populacji. Wyjątki stanowią województwa małopolskie, pomorskie i wielkopolskie, w których jednak istnieje problem nadmiernego drenażu. Z kolei w południowych częściach województwa dolnośląskiego, podlaskiego i świętokrzyskiego problem depopulacji ujawnił się jeszcze w okresie PRL.

Rysunek 11. Delimitacja obszarów depopulacyjno-emigracyjnych według gmin i MOF

Figure 11. Delimitation of depopulation and emigration areas by communes and MOFs

Źródło: Śleszyński (2025) na podstawie danych GUS (BDL, NSP 2021) oraz międzygminnych macierzy przemeldowań (2014–2023); Śleszyński (2026).

Source: Śleszyński (2025) based on data from the Statistics Poland (BDL, NSP 2021) and inter-commune registration matrices (2014–2023); Śleszyński (2026).

Tabela 8. Zastępowalność pokolenia osób w wieku 20–39 lat w gminach zdelimitowanych jako depopulacyjno-emigracyjne (DE) w 2023 r. (liczba osób w wieku 0–19 lat na 100 osób w wieku 20–39 lat) według województw oraz typów miast i gmin

Table 8. Replacement rate of the 20–39 age group in communes classified as depopulated and emigration (DE) in 2023 (number of people aged 0–19 per 100 people aged 20–39) by voivodeship and type of commune

Województwo	Liczba gmin DE	A2	B	C	D	E	F	G	Ogółem
Dolnośląskie	84	–	72,7*	78,8*	76,3*	74,5	77,3	79,4	76,9
Kujawsko-pomorskie	68	–	77,5*	79,5*	80,5	80,0	83,0	82,6	80,7
Lubelskie	170	84,5*	–	81,6*	83,2*	81,4	80,4	78,4	80,3
Lubuskie	45	–	–	–	81,3*	–	81,7	81,1	81,3
Łódzkie	95	74,8*	–	83,4	83,9	91,1	82,8	81,9	82,6
Małopolskie	33	–	74,9*	85,1*	80,1	81,6	–	77,4	79,6
Mazowieckie	157	–	80,2	83,6*	81,9	–	80,7	83,5	82,4
Opolskie	45	–	–	74,6*	75,2	76,0	78,9	74,2	75,0
Podkarpackie	55	–	–	78,0*	76,9	77,8	67,7	75,4	76,8
Podlaskie	89	–	–	82,0*	77,8*	76,9	77,1	77,3	77,9
Pomorskie	41	–	–	78,3*	82,2*	82,9	82,7	85,1	81,3
Śląskie	36	76,5	77,1*	79,2*	82,5*	82,3	79,7	79,3	77,5
Świętokrzyskie	77	–	–	76,7	79,0	76,4	77,3	77,3	77,6
Warmińsko-mazurskie	81	–	–	–	80,8	81,8*	77,1	80,5	80,3
Wielkopolskie	65	–	–	81,6	82,1	78,7*	82,3	83,9	82,4
Zachodniopomorskie	72	–	–	–	80,0	80,5	79,5*	78,0	79,3
Polska ogółem	1213	76,7	77,5	80,3	79,9	78,7	79,6	80,0	79,5

* Poniżej pięciu gmin w kategorii.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS (b.d.).

Source: own study based on the LDB of Statistics Poland (BDL GUS b.d.).

Dopełnieniem pesymistycznej diagnozy obszarów wyludniających się jest analiza zastępowalności pokolenia osób w wieku 20–39 lat według kategorii gmin (tabela 8). W tym celu ustalono liczbę osób w wieku 0–19 lat przypadających na 100 osób w wieku 20–39 lat według województw oraz typów miast i gmin (A2–G). Najniższe wskaźniki uzyskano średnio dla województwa opolskiego (75% zastępowalności), a następnie dla dolnośląskiego i podkarpackiego (77%). W typach miast i gmin wskaźniki generalnie były dość zbliżone do siebie, ponieważ gdyby odrzucić wartości skrajne (68% w „małomiasteczkowym” typie F w województwie

podkarpackim i 91% w podmiejskim typie E w województwie łódzkim), wówczas rozpiętość wahałaby się w granicach 73–85%. Oznacza to, że gdyby utrzymały się podobny poziom emigracji i dzietność, wówczas należałoby się spodziewać spadku do takiego poziomu liczby potencjalnych rodziców i w konsekwencji urodzeń w kolejnych dwóch dekadach. Ten bardzo pesymistyczny obraz może być jeszcze bardziej niedoszacowany, gdyż obserwowane trendy wskazują na zmniejszanie się populacji w wieku największej płodności w jeszcze szybszym tempie.

Analizę potwierdzają wyniki oszacowań Szukalskiego (2025), zgodnie z którymi w 2024 r. aż w 326 powiatach (na 380 wszystkich, czyli w 86%) liczba młodych osób w wieku 30–34 lata była mniejsza niż w wieku 10–14 lat w 2004 r. W tym w 35 powiatach, głównie peryferyjnych, spadek tej populacji był większy niż 30%. Równocześnie pojawiają się głosy, iż wydrenowanie młodzieży jest już tak silne, że w najbliższych dekadach nastąpi spadek bezwzględnego odpływu wskutek zmniejszenia się zlewni migracyjnej (Jończy 2024).

7. Podsumowanie

Główne wnioski z przeprowadzonych analiz są następujące:

1. W Polsce w 1324 gminach zdefiniowanych jako wiejskie w latach 1989–2023 zarejestrowano 3749 tys. odpływów wewnętrznych, z czego 1057 tys. poza tę kategorię. Łączny bilans był ujemny (–776 tys.). Oprócz tego było 55 tys. wymeldowań w ruchu międzynarodowym oraz 322 tys. osób pozostawało „czasowo” poza granicami kraju.

2. Po 1989 r. zmieniły się kierunki emigracji. Chociaż w typowych gminach wiejskich wciąż dominuje odpływ do tej samej kategorii obszarów, to jego udział w latach 1989–2023 spadł z 28% do 24% wszystkich emigracji. Zmniejszył się też udział odpływów do ośrodków subregionalnych (z 14% do 10%), a silnie (ponad dwukrotnie) zwiększył udział tzw. wielkiej piątki (z 4% do 11%) oraz znacząco do stref podmiejskich (z 12 do 19%).

3. Emigracja dotyczy głównie osób młodych (20–34 lata) na etapie usamodzielniania się i tworzenia rodzin (ok. 50% przepływów, wraz z ich dziećmi to ok. 70%). Ma to charakter strukturalnego drenażu. Spora część (ok. 30%) kieruje się do dużych aglomeracji miejskich, w tym do wspomnianej tzw. wielkiej piątki najbardziej atrakcyjnych ośrodków metropolitalnych. W ostatniej dekadzie (2012–2023) nastąpiło przesunięcie kulminacji odpływów z grupy wieku 25–29 lat na 30–34 lata, jednak nie wiadomo, czy nie jest to częściowo efekt statystyczny związany z opóźnieniem zameldowania w stosunku do faktycznego stałego zamieszkania.

4. Z powodu silniejszej potrzeby samorealizacji oraz lepszego życia częściej następuje odpływ migracyjny młodych kobiet. Wskutek tego – zwłaszcza we wschodniej części kraju – występuje silne niedopasowanie struktury płci w wieku

„małżeńskim” i „prokreacyjnym”. Są gminy, w których na 100 mężczyzn w wieku 20–34 lata przypada mniej niż 80 kobiet. Migracje są zarówno przyczyną, jak i skutkiem tzw. luki edukacyjnej, tj. formalnie lepszego wykształcenia młodych kobiet wkraczających w społeczną dojrzałość w stosunku do mężczyzn.

5. Emigracja w sposób bezpośredni i pośredni staje się głównym czynnikiem depopulacji. Po pierwsze wskutek ujemnego salda migracji zmniejsza się bezwzględna liczba ludności. Po drugie najczęściej emigrują ludzie młodzi, nie urodzą oni już dzieci, przez co w przyszłości pogorszy się bilans ruchu naturalnego. Wyludnia się większość (60%) gmin zdefiniowanych jako wiejskie, stanowią też one trzon delimitacji wiejskich obszarów wyludniających się w całym kraju. Paradoksalnie jednak sytuacja tych samorządów jest nieco korzystniejsza, gdyż w całym kraju wyludnia się już ok. 80% liczby miast i gmin oraz powierzchni Polski. Ta relatywnie lepsza sytuacja wynika z wciąż bardziej korzystnej, wysokiej stopy urodzeń w południowej części kraju (była Galicja – województwa małopolskie i podkarpackie) oraz na Kaszubach. Gminy te cechuje jednak nadmierny drenaż młodej populacji, zatem należy się spodziewać, że i tam wkrótce następować będzie depopulacja.

6. Najbardziej zagrożona jest podstawowa dla gmin wiejskich (poza otoczeniem większych miast) funkcja rolnicza. W związku z depopulacją istnieje ryzyko upadku rolnictwa, zwłaszcza tam, gdzie jest ono wciąż rozdrobnione i niskotowarowe, m.in. na wschodzie i południu kraju. Są to nieraz obszary o sprzyjających warunkach przyrodniczych (żyźne gleby, przyjazny klimat). Ryzyko upadku rolnictwa na części obszaru Polski będzie wzmacniane rosnącymi kosztami produkcji, m.in. energii.

7. Drenaż migracyjny i depopulacja niesie za sobą wiele problemów i zagrożeń związanych z obciążeniem systemów zabezpieczeniowych i opieką społeczną, w tym wzrostem kosztów jednostkowych, spadkiem jakości życia, deprywacją różnego rodzaju potrzeb, narastaniem wykluczeń społecznych. W tym kontekście największe diagnozowane problemy wiążą się z ubóstwem i wykluczeniem komunikacyjnym oraz energetycznym.

8. Brakuje wyczerpującego monitoringu nawet kluczowych zdarzeń i procesów demograficznych, a dostępne publicznie informacje o liczbie ludności i migracjach są orientacyjne. NSP 2021 był zdecydowanie bardziej rzetelny od poprzedniego (NSP 2011), ale liczba ludności na obszarach wiejskich – jak wskazuje coraz większa liczba badań – wydaje się wciąż przeszacowana o nawet kilkanaście procent (Jończy i in. 2021). W sumie często w analizach poważnym problemem jest brak adekwatnych i wiarygodnych danych, nieraz podstawowych. W ewidencjach i rejestrach wciąż występują przekłamania, nie tylko pod względem liczby i struktury ludności, lecz także wielu innych kluczowych zjawisk i elementów życia społeczno-gospodarczego (takich jak: statystyka rynku pracy, faktycznie działające podmioty gospodarcze, gospodarstwa rolne, codzienna mobilność itd.; Śleszyński 2024b). Nie pozwala to

możliwie rzetelnie diagnozować procesów społeczno-gospodarczych. Potrzebne jest więc solidne wzmocnienie statystyki publicznej w tym zakresie, zwłaszcza o kwestie związane z przepływami, lokalizacją potencjalnego osadnictwa czy rynkiem pracy.

9. Postuluje się też opracowanie nowych prognoz demograficznych (aktualne nie są wiarygodne dla obszarów wiejskich, gdyż nie uwzględniają faktycznej skali emigracji w ruchu wewnętrznym i zagranicznym). Analizy, oceny i prognozy powinny w coraz większym stopniu brać pod uwagę podział wsi na różne jej kategorie pod względem specyfiki funkcjonalnej (obszary podmiejskie, typowo rolnicze, turystyczne, przejściowe itp.), a zdecydowanie odchodzić od podziału administracyjnego na gminy miejskie, miejsko-wiejskie i wiejskie. Wzorcowe w tym zakresie powinny być klasyfikacje opracowywane przez środowiska naukowo-ekspertskie, w tym prezentowane w niniejszym opracowaniu (Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), a także Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN ([Stanny 2011] i późniejsze aktualizacje w ramach m.in. Monitoringu Rozwoju Obszarów Wiejskich [MROW]).

10. W związku z przewidywaną i nieodwracalną depopulacją przeważającej części terenów wiejskich na ok. 80–90% powierzchni kraju, należy pilnie podjąć prace analityczne nad krajowym planem racjonalizacji i optymalizacji zagospodarowania obszarów wiejskich, uwzględniającym takie kwestie, jak m.in.: efektywniejsze dopasowanie sieci lokalnych usług, zapobieganie dalszemu rozpraszaniu zabudowy, reorganizacja lokalnych układów sieci osadniczej, możliwości korekt i zmian podziałów administracyjnych na szczeblu lokalnym, w tym powiatowym, poważna reorganizacja kompetencyjna gmin i powiatów (jeśli te ostatnie miałyby pozostać), aktywna polityka migracyjno-osiedleńcza i turystyczno-rekreacyjna (w tym deglomercja funkcji turystycznej wskutek tzw. zjawiska *overtourism*).

W sumie artykuł poszerza ilościową i jakościową wiedzę nt. odpływu migracyjnego z terenów wiejskich, w tym peryferyjnych. Potwierdzono w nim znany już w literaturze problem drenażu, włączając w to selektywny odpływ kobiet, a także postarano się sformułować wnioski dla polityki rozwoju. Uwzględniono wśród nich opinię – a być może nawet już przeświadczenie – że największym wyzwaniem rozwoju Polski jest trwała depopulacja i jej negatywne skutki dla systemów społeczno-gospodarczych (w tym zabezpieczeniowych). Opinia ta jest już powszechna również poza wąskim gronem demografów i geografów ludności, którzy na ten problem zwracali uwagę co najmniej dwie dekady temu (Strzelecki [red.] 2003). W deklaracji z I Kongresu Demograficznego (Kongres Demograficzny 2002) wskazano m.in., że „ciągłość pokoleń, a przez to miejsce naszego narodu i państwa we współczesnym świecie jest sprawą zasadniczą dla społeczeństwa polskiego”, a „Polska staje na początku XXI wieku przed poważnymi problemami demograficznymi: malejącą liczbą urodzeń, wysoką wciąż umieralnością, krótszym niż w Unii Europejskiej

trwaniem życia ludzkiego, złym stanem zdrowia ludności, trudnościami w procesie zakładania i rozwoju rodzin, realną perspektywą zmniejszania się liczby mieszkańców i poważnymi naruszeniami równowagi liczebnej między pokoleniami”. Dlatego „uczestnicy I Kongresu Demograficznego zwracają się do społeczeństwa polskiego z przesłaniem o istniejącym poważnym zagrożeniu potencjału biologicznego Narodu” oraz „do władz publicznych, organizacji obywatelskich, Kościoła Katolickiego i organizacji wyznaniowych o podjęcie skoordynowanych działań polityki społecznej i ludnościowej, mogących zahamować niekorzystne zjawiska w procesach demograficznych”.

Aktualnie Polska przegrywa walkę z depopulacją, a problem wyludniania się dotknie w szczególności peryferyjne obszary wiejskie, stopniowo tracące potencjał ludzki jeszcze od czasów po II wojnie światowej (Eberhardt 1989). Nowym aspektem w ostatnich 1–2 dekadach w depopulacji Polski jest zaś stopniowe, systematyczne i niestety przyspieszające podupadanie miast małych i średnich pod względem potencjału demograficznego i bazy ekonomicznej. Formułowany jest pogląd, że to właśnie odpływ wewnętrzny jest „cichym zabójcą wsi” (Kuśmider 2019). W ostatniej dekadzie obserwuje się definitywny zanik niektórych miejscowości (Wesołowska 2018), a proces ten – choć na razie jednostkowy – w perspektywie 1–2 pokoleń rozleje się na setki, jeśli nie tysiące miejscowości, zwłaszcza tych najmniejszych. Według NSP 2021 w 709 na 42,4 tys. wszystkich miejscowości wiejskich (w związku z agregacją GUS liczba wsi, przysiołków, kolonii itd. jest większa) udział populacji w wieku poprodukcyjnym był większy niż 30% i zarazem udział populacji w wieku przedprodukcyjnym był mniejszy niż 10% (odnotowano też 92 wsie z pierwszym odsetkiem powyżej 50% i drugim poniżej 5%). Dane te są niedoszacowane, według wielu znanych już badań przeszacowanie stanów ludności – szczególnie w mniejszych wsiach – sięga bowiem w różnych częściach kraju przeciętnie ok. 15% (Jończy, Boichuk 2026). W sumie oznacza to prostą drogę nawet do likwidacji funkcji osadniczej. Nie wydaje się przy tym, aby ożywienie mogły przynieść funkcje rekreacyjne i turystyczne, gdyż w skali kraju nie będzie na to wystarczającego popytu (trudno sobie wyobrazić, że każda z rodzin z większego miasta będzie miała tzw. drugi dom, zwłaszcza jeśli nie będzie on na obszarze atrakcyjnym pod względem krajobrazowym).

Wnioski i rekomendacje na rzecz ograniczania depopulacji wsi, w tym hamowania drenażu, formułowano wielokrotnie (ostatnio po doświadczeniach pandemii, np. w kontekście pracy hybrydowej). Niestety w kraju targanym sporami politycznymi trudno znaleźć ponadpartyjne siły zdolne przeprowadzić odważne reformy – związane np. z deglomeracją czy lepszą organizacją administracyjno-terytorialną – po to, by przede wszystkim poprawić dostępność do usług i zmniejszyć ograniczenia wynikające z wielu wykluczeń społeczno-przestrzennych. Potrzebna jest reforma finansów publicznych i komercyjnych stwarzających warunki do

zatrzymywania kapitału na miejscu i ożywiania w ten sposób lokalnych gospodarek i społeczności. Dopóki różnice, zwłaszcza ekonomiczne, między miastem a wsią (a ściślej między kilkoma bogatymi metropoliami i rozległymi peryferiami) będą nadmiernie wysokie, zaś poziom życia i możliwości osobistego rozwoju w tych pierwszych nieporównywalnie lepsze, dopóty emigracja i depopulacja będą procesami niestety systematycznymi i nieodwracalnymi.

Bibliografia

- Bański J. (2002). Typy ludnościowych obszarów problemowych. *Studia Obszarów Wiejskich*, 2, 41–52.
- BDL GUS [Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny]. (b.d.). <https://bdl.stat.gov.pl>.
- Churski P., Adamiak C., Szyda B., Dubownik A., Pietrzykowski M., Śleszyński P. (2023). Nowa delimitacja miejskich obszarów funkcjonalnych w Polsce i jej zastosowanie w praktyce zintegrowanego podejścia terytorialnego (place based approach). *Przegląd Geograficzny*, 95(1), 29–55. DOI:10.7163/PrzG.2023.1.2.
- Długosz M., Szmytkie R. (2022). Obszary wiejskie w systemie migracji wewnętrznych w Polsce. *Studia Regionalne i Lokalne*, 3(89), 86–100. DOI:10.7366/1509499538906.
- Dziewoński K., Korcelli P. (red.). (1981). *Studia nad migracjami i przemianami systemu osadniczego w Polsce*. Seria: Prace Geograficzne, 140. Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN.
- Eberhardt P. (1989). *Regiony wyludniające się w Polsce*. Seria: Prace Geograficzne, 148. Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN.
- Frenkel I., Rosner A. (1987). Pojęcie i próba klasyfikacji czynników migracji z rolnictwa. *Studia Demograficzne*, 2(88), 115–129.
- Gawryszewski A. (2005). *Ludność Polski w XX wieku*. Seria: Monografie, 5. Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN.
- Gulczyński M. (2023a). Migration and skewed subnational sex ratios among young adults. *Population and Development Review*, 49(3), 681–706. DOI:10.1111/padr.12577.
- Gulczyński M. (2023b). Odwrócona luka płci w edukacji w Polsce. W: M. Witkowska (red.). *Uwarunkowania dzietności. Materiały z III Kongresu Demograficznego. Część 17* (s. 294–303). Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa, Główny Urząd Statystyczny.
- Harris J., Todaro M. (1970). Migration, unemployment & development: A two-sector analysis. *American Economic Review*, 60(1), 126–142.
- Jażwińska E., Okólski M. (red.). (2001). *Ludzie na huśtawce. Migracje między peryferiami Polski i Zachodu*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Jończy R. (2024). Czy koniec wielkiej ucieczki z peryferii? Opolska młodzież wobec migracji i rynku pracy w przeszłości i obecnie, *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, 3(193), 105–127. DOI:10.4467/25444972SMPP.24.018.20576.
- Jończy R., Boichuk N. (2026). *Nierejestrowane wyludnienie, migracje i zatrudnienie. Wnioski z badań mikrospisowych w wybranych wsiach Polski*. Opole: Uniwersytet Opolski, Centrum Badań Migracji, Depopulacji i Rozwoju.

- Jończy R., Kaczmarczyk-Brol K., Socha D., Śleszyński P. (2021). *Nierejestrowane wyludnienie i sytuacja na lokalnym rynku pracy na tle procesów rozwojowych powiatu nyskiego*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego.
- Kajdanek K. (2012). *Suburbanizacja po polsku*. Kraków: Zakład Wydawniczy „Nomos”.
- Kongres Demograficzny (2002). *Deklaracja I Kongresu Demograficznego w Polsce „Polska a Europa. Procesy demograficzne u progu XXI wieku”*. 26 listopada 2002 r. Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa. https://rrl.stat.gov.pl/Files/kongresy/deklaracja_kongresu-1.pdf (dostęp: 20.04.2026).
- Korcelli P. (2003). Krajowe systemy miast w regionie Morza Bałtyckiego. *Przegląd Geograficzny*, 75(1), 7–22.
- Kupiszewski M. (1987). *Pomiar migracji w modelowaniu i prognozowaniu zmian rozmieszczenia i struktury ludności*. Seria: Dokumentacja Geograficzna, 5. Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN.
- Kupiszewski M., Rees P., Durham H. (1998). Internal migration and urban change in Poland. *European Journal of Population*, 14(3), 265–290. DOI:10.1023/A:1006058712865.
- Kurek S., Gałka J., Wójtowicz M. (2014). *Wpływ suburbanizacji na przemiany wybranych struktur demograficznych i powiązań funkcjonalno-przestrzennych w Krakowskim Obszarze Metropolitalnym*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego.
- Kuśmider K.M. (2019). Migracje ludności wiejskiej w Polsce – przeszłość i terażniejszość. *Zeszyty Wiejskie*, 25, 171–183. DOI:10.18778/1506-6541.25.11.
- Michalska S. (2013). Tradycyjne i nowe role kobiet wiejskich. *Wieś i Rolnictwo*, 2(159), 124–139. DOI:10.53098/wir.2013.2.159/08.
- Nowotnik D. (2012). Przestrzenne zróżnicowanie migracji w Polsce w ujęciu miast i gmin na przełomie XX i XXI wieku. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Geographica*, 3, 138–152.
- Okólski M. (2011). *Modernizacyjna rola migracji*. Seria: CMR Working Papers, 46(104). Warszawa: Ośrodek Badań nad Migracjami UW. https://www.migracje.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2016/11/WP_46104.pdf (dostęp: 20.04.2026)
- Pohoski M. (1960). Selekcyjność migracji ze wsi do miasta z punktu widzenia społeczno-zawodowego. *Przegląd Statystyczny*, 1(7), 21–40.
- Potrykowska A., Śleszyński P. (1999). *Migracje wewnętrzne w Warszawie i województwie warszawskim*. Seria: Atlas Warszawy, 7. Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN.
- Reynaud C., Miccoli S. (2025). Depopulation and population ageing: A demographic vicious circle. *Bollettino Della Società Geografica Italiana*, 8(1), 31–44. DOI:10.36253/bsgi-7542.
- Rogers A., Castro L.J. (1981). *Model Migration Schedules*. IIASA Research Report, RR-81-030. Laxenburg: International Institute for Applied System Analysis. <https://pure.iiasa.ac.at/id/eprint/1543/1/RR-81-030.pdf> (dostęp: 20.04.2026).
- Rosner A. (2014). Migracje wewnętrzne i ich związek z przestrzennym zróżnicowaniem rozwoju społeczno-gospodarczego wsi. *Wieś i Rolnictwo*, 1(162), 63–79. DOI:10.53098/wir.2014.1.162/03.
- Rosner A. (2012). *Zmiany rozkładu przestrzennego zaludnienia obszarów wiejskich. Wiejskie obszary zmniejszające zaludnienie i koncentrujące ludność wiejską*. Warszawa: Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN.

- Rosner A. (1986). Ewolucja selekcyjności migracji w przekroju „miasto-wieś” w latach 1971–1984. *Wieś i Rolnictwo*, 3(52), 5–29.
- Skoczylas Ł., Smolarkiewicz E. (red.). (2019). *Internal Migrations in Poland*. Berlin: Peter Lang Verlag. DOI:10.3726/b15472.
- Stanny M. (2014). Wieś, obszar wiejski, ludność wiejska – o problemach z ich definiowaniem. Wielowymiarowe spojrzenie. *Wieś i Rolnictwo*, 1(162), 123–138. DOI:10.53098/wir.2014.1.162/07.
- Stanny M. (2011). Typologia wiejskich obszarów peryferyjnych pod względem anatomii struktury społeczno-gospodarczej. *Wieś i Rolnictwo*, 2(151), 59–75. DOI:10.53098/wir.2011.2.151/04.
- Stanny M., Rosner A., Komorowski Ł. (2018). *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap III. Struktury społeczno-gospodarcze, ich przestrzenne zróżnicowanie i dynamika*. Warszawa: Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN. DOI:10.7366/90066MROWIII.
- Strzelecki Z. (red.). (2003). *Problemy demograficzne Polski przed wejściem do Unii Europejskiej*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Szukalski P. (2025). Skąd i dokąd uciekają młodzi Polacy? *Demografia i Gerontologia Społeczna. Biuletyn Informacyjny*, 6, 1–4.
- Śleszyński P. (2026). Delimitacja i klasyfikacja obszarów depopulacyjnych w Polsce. *Przegląd Geograficzny*, 98(1), 5–37. DOI:10.7163/PrzG.2026.1.1.
- Śleszyński P. (2025). Raport o przestrzennej depopulacji i migracjach młodych dorosłych w Polsce wykonany w ramach projektu pt. „Wypracowanie rozwiązań służących przeciwdziałaniu migracji osób młodych z terenów dotkniętych depopulacją”. Opole: Centrum Badań Migracji, Depopulacji i Rozwoju Uniwersytetu Opolskiego. Maszynopis, ss. 410.
- Śleszyński P. (2024a). Migracje wewnętrzne. W: D. Bojarska-Lis (red.). *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2022–2023* (s. 113–134). Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa.
- Śleszyński P. (2024b). Monitoring rzeczywistych zmian w przestrzeni jako podstawa kształtowania rozwoju regionalnego i lokalnego. W: A. Gałązka, P. Szukalski (red.). *Demograficzne zróżnicowanie przestrzenne Polski* (s. 53–82). Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa.
- Śleszyński P. (2023). Migracje wewnętrzne. W: D. Bojarska-Lis, T. Olechowski (red.). *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2021–2022* (s. 133–152). Warszawa: Rządowa Rada Ludnościowa.
- Śleszyński P. (2018). Identyfikacja i ocena procesów demograficznych w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem wsi. *Wieś i Rolnictwo*, 3(180), 35–67. DOI:10.53098/wir032018/02.
- Śleszyński P. (2011). Social linkages. W: T. Komornicki, P. Siłka (red.). *Functional Linkages Between Polish Metropolises* (s. 65–80). Seria: *Studia Regionalia*, 29. Warsaw: Committee for Spatial Economy and Regional Planning. Polish Academy of Sciences.
- Śleszyński P., Komornicki T. (2016). Klasyfikacja funkcjonalna gmin Polski na potrzeby monitoringu planowania przestrzennego. *Przegląd Geograficzny*, 88(4), 469–488. DOI:10.7163/PrzG.2016.4.3.

- Śleszyński P., Wiśniewski R., Szejgiec-Kolenda B. (2018). Demographic processes in Poland in the years 1946–2016 and their consequences for local development: Current state and research perspectives. *Geographia Polonica*, 91(3), 317–334. DOI:10.7163/GPol.0123.
- Wawrzyniak B.N. (2001). Luka edukacyjna barierą procesu integracji polskiej wsi i rolnictwa z Unią Europejską. *Wieś i Rolnictwo*, 3(112), 142–159.
- Wępa B. (1978). Problemy deformacji struktury płci i wieku wywołanych migracjami. *Monografie i Opracowania SGPiS*, 73, 97–106.
- Wesołowska M. (2018). *Wsie zanikające w Polsce. Stan, zmiany, modele rozwoju*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Wiśniewski R., Mazur M., Śleszyński P., Szejgiec-Kolenda B. (2020). *Wpływ zmian demograficznych w Polsce na rozwój lokalny*. Seria: Prace Geograficzne, 274. Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN.
- Zawistowska A. (2023). *Luka płci w edukacji. Wpływ społeczeństwa, ekonomii i kultury na wybory edukacyjne kobiet i mężczyzn*. Seria: Monografie FRSE. Warszawa: Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji.
- Zwoźniński Ł. (2006). *Mobilność przestrzenna i społeczno-zawodowa ludności wiejskiej w latach 2000–2005*. Seria: Publikacje Programu Wieloletniego 2005–2009, 29. Warszawa: Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB.

The Problem of Migratory Drainage in Rural Poland

Abstract: The article presented an analysis of the intensity and directions of rural emigration in the years 1989–2023. The reference unit was 1,324 administrative rural, urban-rural, and urban communes defined by their primarily agricultural function, low population density, and location outside suburban areas. The analysis was based mainly on the inter-commune registration matrix of the Statistics Poland (14.2 million movements, 3.7 million in rural communes) and data from the 2021 National Census on the population ‘temporarily’ residing outside Poland. Differences in emigration in terms of age and gender were identified, including the selectivity of the outflow of young women. The conclusions emphasised the importance of comprehensive monitoring of demographic and social processes as a key prerequisite for shaping development policy for rural areas.

Keywords: migration outflow, migration drain, education gap, depopulation, typical rural areas.